

ks. Sławomir Zych

**Zarys dziejów parafii
w Ostrowach Tuszowskich**

V-14

MARIA 14
KOLEGIUM

VARIA KOLBUSZOWSKIE

---

ks. Sławomir Zych

Zarys dziejów parafii
w Ostrowach Tuszowskich

Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna
Kolbuszowa 2003

Redaktor serii "Varia Kolbuszowskie": Andrzej Dominik Jagodziński
Redakcja: Jacek Bardan, Wojciech Mroczka, Zbigniew Lenart
Redaktor graficzny: Jarosław Hrycyszyn

Opiniował do druku:
ks. prof. dr hab. Zygmunt Zieliński

Korekta:
Klaudia Serafin

ISBN 83-916150-1-4
ISSN 1231-6393

Wydawca: Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna w Kolbuszowej,
adres: 36-100 Kolbuszowa, ul. Piłsudskiego 7, tel. (017) 227 18 23

Wydanie pierwsze
Kolbuszowa, styczeń 2003

Skład: Agnieszka Zych
Łamanie i druk: ABAKUS, Kolbuszowa, ul. Wiktora 21
nakład 500 egz.

Rzeszów, dnia 11 XI 2002 r.

*Madonno z Puszczy-
z Ostrów Tuszowskich,
Tarnowa bliska,
pachnąca świerkami,
cała w wiewiórkach
- módl się za nami.*

Ks. Jan Twardowski

Słowo wstępne

Z radością w sercu pozdrawiam wszystkich, którzy będą czytali "Zarys dziejów parafii w Ostrowach Tuszowskich". Moja radość płynie z kilku motywów. Cieszę się, że młody kapłan - student z Katolickiego Uniwersytetu w Lublinie, który pracował jako duszpasterz w Kolbuszowej, podejmuje już kolejną pracę ze swojej specjalności - historii, którą z zapałem studiuje.

Każdy jubileusz staje się okazją do pewnych przemyśleń i inicjatyw. W przypadku parafii w Ostrowach jest to zarówno ta praca ukazująca często burzliwe zdarzenia, które przeżywali nasi Ojcowie zamieszkujący te tereny jak i wierność oraz przywiązanie do Pana Boga i Najświętszej Maryi Panny. We wstępie zaznaczono, że parafia w Ostrowach Tuszowskich jest jedynym maryjnym sanktuarium w dekanacie kolbuszowskim. Wiele już uczyniono dla ożywienia kultu maryjnego w tym ośrodku. Jeszcze dużo pozostaje do zrobienia, nade wszystko trzeba dużo modlitwy, by ten Wizerunek NMP został przyozdobiony koronami, jako znak aprobaty i potwierdzenia Kościoła.

Niech lektura tych strof przyczynia się u czytających do lepszego poznania niezwykłości tego miejsca, większego umiłowania tego sanktuarium oraz zapala do wielkiej modlitwy i ufności w moc i orędownictwo Maryi czczonej jako "Madonna z Puszczy".

Dziękując za trud ks. Proboszczowi z Ostrów, autorowi pracy ks. Sławomirowi oraz Wydawcom życzę, aby monografia spełniła nadzieje pokładane w jej opublikowaniu. Wszystkim serdecznie błogosławię.

+ E. Biskup
Biskup

WSTĘP

WOstrowach Tuszowskich znajduje się sanktuarium Madonny z Puszczy, jedno z 17 sanktuariów maryjnych diecezji rzeszowskiej¹. Jest ono również jedynym centrum kultu Matki Zbawiciela na terenie obecnego powiatu kolbuszowskiego. Ponadto Ostrowy są siedzibą jednej z najstarszych parafii Kolbuszowszczyzny.

Jubileusz stulecia konsekracji kościoła parafialnego obchodzony w 2002 r. stał się okazją do spojrzenia na dzieje parafii i sanktuarium, tym bardziej, że w historiografii regionalnej do 1996 r. dzieje Ostrow były niemal zupełnie nieznane, czego dowodem mogą być popularne publikacje. W tym roku ukazała się bowiem "Historia kościoła i łaskami słynącego obrazu z Puszczy w Ostrowach Tuszowskich" pióra ks. Dominika Litwińskiego². Wydano ją z inicjatywy ówczesnego proboszcza ks. Józefa Żółtka z przedmową bpa pomocniczego diecezji rzeszowskiej Edwarda Białogłowskiego. Jako aneks zamieszczono "Księgę łask" z zapisami obejmującymi lata 1954-1961.

"Historia" ks. Litwińskiego powstała w latach 50. XX w. Oprócz dokumentów i akt znajdujących się w Archiwum Parafialnym zebrał on relacje parafian. W swej pracy zawarł jedynie fragmentaryczne i niepełne dane. Na ustaleniach ks. D. Litwińskiego opierali się następujący autorzy kolejnych opracowań: A. Bata, H. Lawera³, A. Ziętek - Salwik⁴ i ks. A. Motyka⁵, nie wychodząc w znaczący sposób poza ustalenia autora "Historii".

---

¹ A. Motyka, *Redemptori Hominis. Dziesięciolecie diecezji rzeszowskiej (1992-2002)*, Rzeszów 2002, s. 29.

² Zob. D. Litwiński, *Historia kościoła i łaskami słynącego obrazu Madonny z Puszczy w Ostrowach Tuszowskich*, Rzeszów 1996.

³ A. Bata i H. Lawera, *Gmina Cmolas. Historia, ludzie, krajobrazy*, b.m. 1999, s. 84-91.

⁴ A. Ziętek - Salwik, *Madonna z Puszczy*, [cz. I], ZK, R. 6 (1999) nr 6, s. 16, cz. II, tamże, nr 7, s. 16-17.

⁵ A. Motyka, *Sanktuaria diecezji rzeszowskiej*, cz. 12: *Madonno z Puszczy, módl się za nami!*, "Niedziela Południowa", R. XLIII (2000) nr 11, s. II.

Rocznica stulecia konsekracji kościoła sanktuaryjnego stała się okazją do napisania niniejszej publikacji, podjętej z inicjatywy proboszcza i kustosa sanktuarium ks. Ryszarda Madeja. Autor przeprowadził kwerendę w Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie, Archiwum Kurii Metropolitarnej w Krakowie, Archiwum Historycznym Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej oraz wykorzystał bogaty zbiór źródeł rękopiśmiennych przechowywanych w Archiwum Parafialnym w Ostrowach Tuszowskich. Wykorzystano ponadto liczne źródła drukowane oraz szereg opracowań dotyczących m.in. historii regionalnej.

Niniejsza publikacja obejmuje zagadnienia związane z genezą i początkami parafii, jej przynależnością do struktur kościelnych, obszarem i ludnością. Ukazano również materialne podstawy działalności parafii oraz miejsca kultu. Przedstawiono także ogólne dane dotyczące duszpasterzy oraz instytucji kościelnych istniejących na terenie parafii. Szczególną uwagę poświęcono dziejom kultu Madonny z Puszczy.

W tym miejscu pragnę podziękować Ks. Prof. Dr. Hab. Zygmuntowi Zielińskiemu z Instytutu Historii Kościoła Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego za cenne uwagi przekazywane w czasie pisania niniejszej pracy. Słowa wdzięczności kieruję również pod adresem Ks. Mgr. Ryszarda Madeja oraz Pana Mgr. Andrzeja Dominika Jagodzińskiego, dzięki którym praca ukazała się drukiem. Pani Mgr. Klauddii Serafin dziękuję za adiustację i korektę tekstu publikacji.

GENEZA I POCZĄTKI PARAFII

Jeszcze do niedawna wśród historyków panowało przekonanie, że Ostrowy Tuszowskie powstały w XVII lub XVIII w. Na przykład w latach 60. ubiegłego stulecia uważano, że powstały one „przypuszczalnie w XVII-XVIII w., zrazu jako bezimienna chyba osada śródleśna, wzmiankowana dopiero w 1779 r. (*ex Sylwis*) i w 1780 r. przez metryki cmoleskiej parafii”¹. Podobną informację zawiera wydany w 1997 r. przewodnik autorstwa A. Bata i H. Lawera „Kolbuszowa i okolice”².

Pierwsza wzmianka o dzisiejszych Ostrowach Tuszowskich pochodzi z 1538 r. Zawiera ją ówczesny rejestr poborowy³. Miejscowość ta nosiła wówczas nazwę Sława Góra i znajdowała się w okręgu parafialnym mieleckiej fary⁴. W późniejszym czasie nastąpiła zmiana nazwy osady. W staropolskich dokumentach i aktach miejscowość ta określana jest jako „Ostrowy seu Sławogóry”⁵. Miejscowość lokowano powtórnie w 1566 r. jako wieś królewską. 27 VI tegoż roku kancelaria królewska wystawiła dokument lokacyjny⁶.

Na temat daty powstania parafii w Ostrowach Tuszowskich panują wśród historyków duże rozbieżności⁷. Nie ulega jednak wątpliwości, że parafię uposażył król Zygmunt August wraz z lokacją wsi⁸. Mimo

---

¹ M. Skowroński, Kolbuszowa i okolice, Warszawa 1964, s. 62.

² A. Bata i H. Lawera, Kolbuszowa i okolice, b.m. 1997, s. 119.

³ B. Kumor, Archidiakoniat sądecki. Opracowanie materiałów źródłowych do atlasu historycznego Kościoła w Polsce, Lublin 1964 (nadbitka z ABMK), s. 92.

⁴ Zob. np. APOT, Teczka "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare", Dokument Jana III Sobieskiego z 1689 r., b.s.

⁵ Por. A. Bata i H. Lawera, Gmina Cmolas, s. 82.

⁶ *Matricularum Regni Poloniae summaria*, ed. T. Wierzbowski, pars V, vol. 1: *Acta cancellariorum 1548-1572*, Warszawa 1919, nr 3279.

⁷ Zob. W. Mrocza, Najstarsze parafie na Ziemi Kolbuszowskiej, ZK, R. 2 (1995) nr 3, s. 17.

⁸ *Matricularum Regni Poloniae*, pars V, vol. 1, nr 3279; APOT, Teczka "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare", Dokument Jana III Sobieskiego z 1689 r., b.s.

uposażenia parafii, nie doszło do jej powstania, bowiem została ona erygowana dopiero 10 XII 1574 r.⁹ Wiadomo, że parafia w Ostrowach funkcjonowała na pewno już w 1595 r. Według zaginionych obecnie akt wizytacji generalnej archidiakonatu sandomierskiego z tegoż roku, archidiakon krakowski ks. Krzysztof Kazimierski odnotował, że w Ostrowach „z powodu morowej zarazy we wsi, wizyty odbyć nie było można”¹⁰. Ponadto parafia nie posiada swego protokołu w aktach wizytacyjnych z 1604 r.¹¹ Pierwsze pełne dane na jej temat pochodzą dopiero z 1646 r.¹²

---

⁹ B. Kumor, *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. 4, Kraków 2002, s. 241.

¹⁰ J. Bukowski, *Dzieje reformacji w Polsce od wejścia jej do Polski aż do jej upadku według najnowszych źródeł*, t. 1: Początki i terytorialne rozprzestrzenianie się reformacji, Kraków 1883, s. 684.

¹¹ AKapMK, AV 1604, sygn. AVCap. 23, k. 26v.

¹² Tamże, AV 1646, k. 29v-30.

PRZYNALEŻNOŚĆ DO STRUKTUR KOŚCIELNYCH

Od momentu swego powstania parafia należała do archidiaconatu sandomierskiego diecezji krakowskiej oraz okręgu sądowego (oficjalatu) z siedzibą w Sandomierzu¹³. Od pocz. XVII w. znajdowała się w strukturach dekanatu miechocińskiego (powstał na pocz. XVII w.)¹⁴. Dopiero w wyniku rozbiorów oraz tzw. reform józefińskich w monarchii austriackiej parafia znalazła się w granicach dekanatu mieleckiego diecezji tarnowskiej¹⁵.

W wyniku kasaty diecezji tarnowskiej (1805) podlegała jurysdykcji biskupa przemyskiego ob. łac. znajdując się w strukturach oficjalu pilzneńskiego łańciskiej diecezji przemyskiej¹⁶. W 1821 r. powstała diecezja tyńiecka (od 1826 r. tarnowska) obejmująca m.in. dekanat mielecki z Ostrowami¹⁷. W 1891 r. parafia znalazła się w nowoutworzonym dekanacie kolbuszowskim¹⁸. Na mocy bulli Jana Pawła II reorganizującej struktury diecezjalne w Polsce „Totus Tuus Poloniae populus” dekanat kolbuszowski z parafią Ostrowy Tuszowskie został włączony do diecezji rzeszowskiej¹⁹.

¹³ APOT, Teczka "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare", AV 1764, s. 1; zob. S. Siczek, Początki i rozwój kościelnego sądownictwa w Polsce na podstawie foralnego oficjalu w Sandomierzu, w: Historia et ius. Księga Pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Henryka Karbownika, red. A. Dębiński i G. Górski, Lublin 1998, s. 295-302.

¹⁴ Zob. APOT, Teczka "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare", AV 1651-1783, passim; B. Kumor, Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795, t. 1, Kraków 1998, s. 167.

¹⁵ Tenże, Diecezja tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji 1786-1985, Kraków 1985, s. 55.

¹⁶ Tamże, s. 88-89; J. Ataman, Zarys dziejów diecezji przemyskiej obrządku łańciskiego, Przemyśl 1985, s. 36.

¹⁷ B. Kumor, Diecezja tarnowska, s. 117-121.

¹⁸ S. Zych, Kiedy Kolbuszowa została siedzibą dekanatu?, "Wspólnota Serca", R. 4 (2000) nr 1, s. 12.

¹⁹ Dekret Nuncjatury Apostolskiej w Polsce z 25 III 1991 r., "Zwiastowanie" R. 1 (1991) nr 1, s. 12.

Terytorium parafii Ostrowy wg mapy J. Liesganiga "Regna Galiciae et Lodomerie" w skali 1:288 000, ark. XIV.

TERYTORIUM I LUDNOŚĆ

W czasach staropolskich okręg parafialny obejmował obok Ostrów również Komorów (1646), Tuszówkę (1646), Hutę (Komorowską ? 1727-48), Przyłek (1646, wg W. Kowalskiego od 1676 r.), Szydłowiec i Toporów (1646, wg W. Kowalskiego od 1676 r.)²⁰. Należy przypuszczać, że wszystkie te miejscowości powstały po utworzeniu parafii z wyjątkiem Przyłęka. Ten bowiem jako Wola Przyłęcka został w 1578 r. odnotowany w okręgu parafialnym Chorzelowa. W 1595 r. występował tamże już pod obecną nazwą²¹. Należy zaznaczyć, że 7 X 1526 r. bp krakowski P. Tomicki inkorporował beneficjum chorzelowskiej parafii do prepozytury mieleckiej i tamże przeniósł prawa parafialne²².

Po I rozbiorze na terytorium parafii Ostrowy pojawiły się nowe miejscowości. W 1783 r. powstała józefińska kolonia Sandlautern²³. Miała ona status odrębnej gminy²⁴. W 1782 r. protestanci koloniści niemieccy założyli na terenie parafii osadę Reichsheim²⁵. Od 1787 r. posiadała ona prawa parafii ewangelickiej²⁶. Jej katolicy mieszkańcy należeli do parafii w Ostrowach Tuszowskich do roku 1923. 23 III tegoż roku bp sufragan tarnowski Edward Komar na

²⁰ AKapMK, AV 1646, sygn. AV 7, k. 30; W. Kowalski, Uposażenie parafii archidiaconatu sandomierskiego w XV-XVIII wieku, Kielce 1998, s. 348.

²¹ B. Kumor, Archidiaconat sądecki, s. 83.

²² Tamże. Zob. M. Skowroński, Gmina Niwiska, b.m. 2000, s. 66.

²³ Tenże, Powiat kolbuszowski, b.m. 2000, s. 77; B. Kania - Dziedzic, Rozwój osadnictwa w dorzeczu Przyrwy do końca XVIII w., mps w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2000, s. 62.

²⁴ Sprawozdanie z czynności Rady Powiatowej kolbuszowskiej za okres czasu od 22 września 1867 do 22 września 1892 roku, Kraków 1892, s. 36; zob. J. Półciwiatek, Kolonie józefińskie w Galicji Środkowej. Wybrane zagadnienia, "Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie", Z. 36 (1999), s. 98.

²⁵ E. Alabrudzińska, Kościoły ewangeliczne na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej, Toruń 1999, s. 27; J. Półciwiatek, dz. cyt., s. 98.

²⁶ H. Krajewska, Protestanci w dobie józefińskiej kolonizacji, "Rocznik Mielecki", t. 3 (2000), s. 29.

wniosek ks. Józefa Smółki odłączył od parafii ostrowskiej katolickich mieszkańców gminy Reichsheim i przyłączył ich do parafii w Tuszowie Narodowym²⁷.

Również w okresie dwudziestolecia międzywojennego od parafii został odłączony Komorów. 28 VIII 1919 r. naczelnik oraz członkowie gminy Komorów zwrócili się z prośbą do Kurii Biskupiej w Tarnowie o zgodę na odłączenie ich wsi od parafii w Ostrowach Tuszowskich i przyłączenie jej do parafii w Majdanie (Królewskim). Powodem była duża odległość do kościoła parafialnego. W związku z tym, że Majdan był parafią należącą do diecezji przemyskiej ob. łac. – bp tarnowski Leon Wałęga nie posiadał władzy odnośnie zmiany granic diecezji – 27 XI 1919 r. zaproponował, aby w tej miejscowości utworzyć wikariat eksponowany parafii Ostrowy Tuszowskie²⁸. Postulat bpa tarnowskiego poparł dziekan kolbuszowski ks. Melchior Zapła, proboszcz w Cmolasie²⁹. Komorów był dużą miejscowością, bowiem w 1927 r. liczył 1305 mieszkańców³⁰. Nie doszło jednak do utworzenia placówki duszpasterskiej w Komorowie, lecz wskutek prośb mieszkańców miejscowość przyłączono do parafii w Majdanie 1 I 1922 na mocy dekretu rzymskiej Kongregacji Konsystorialnej z 21 VIII 1921 r. Jego wykonawcą był bł. bp Józef Sebastian Pelczar, ordynariusz przemyski ob. łac.³¹

Według danych zawartych w osiemnastowiecznych aktach wizytacyjnych parafii wynika, że była ona stosunkowo niewielka, bowiem w 1738 r. liczyła 500 dorosłych osób. Gwałtowny wzrost liczby ludności nastąpił w XVIII w. Obecnie jej liczba waha się w granicach z około 1776 r. Dane liczbowe zawiera tabela nr 1.

---

²⁷ APOT, "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare", Pismo bpa E. Komara do ks. J. Smółki z 23 III 1923 r., b.s.

²⁸ APOT, Akta luźne, Pismo Kurii Biskupiej w Tarnowie do Urzędu Parafialnego w Ostrowach Tuszowskich z 27 XI 1919 r., b.s.

²⁹ Tamże, dopisek dziekana.

³⁰ Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis rit. lat. Premisliensis pro anno Domini 1927, Premisliae 1927, s. 54.

³¹ "Acta Apostolicae Sedis", t. 13 (1921), s. 475; APOT, Liber memorabilium, b.s.; zob. A. Szypuła, Historia nowych kościołów w diecezji przemyskiej 1966-1993, t. II, Rzeszów 1997, s. 100.

Tab. 1. Ludność parafii Ostrowy Tuszowskie w XVII – XX w.

Rok	Liczba
1646	ok. 800
1727	400*
1738	500*
1748	800*
1761	ok. 1000*
1776	1901*
1810	2372
1944	ok. 2000
1993	1826

* *Liczba przystępujących do komunii św. wielkanocnej*

Podstawa źródłowa: AKapMK, AV 1646, sygn. AV 7, k. 30; AKMK, AV 1727, sygn. AV 22, s. 83; tamże, AV 1738, sygn. AV 24, s. 344; APOT, Teczka „Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare”, AV 1748, b.s.; tamże, AV 1761, s. 1; Liber memorabilium, b.s.; Schematyzm Diecezji Rzeszowskiej 1993, b.m.r., s. 152; B. Kumor, Diecezja tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji, s. 23 i 91.

W czasach staropolskich prawo patronatu należało do króla polskiego, bowiem Ostrowy stanowiły wieś należącą do dóbr królewskich³². Po 1772 r. weszły one w skład tzw. dóbr kameralnych, dlatego też prawo patronatu przysługiwało każdorazowemu monarsze austriackiemu³³. Następnie znalazło się w posiadaniu właścicieli Tuszowa i Ostrów – rodu von Elkansberg³⁴, a następnie polskiego rodu Włodków (do 1944 r.)³⁵.

³² Zob. APOT, Teczka "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare", Dokument króla Jana III Sobieskiego dla parafii w Ostrowach z 1689 r., b.s.; Tamże, Dokument króla Augusta III Sasa z 1 III 1755 r. dla parafii w Ostrowach, b.s.; Tamże, AV 1651, b.s.; Tamże AV 1764, s. 1.

³³ APOT, Teczka "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare", AV 1783, b.s.; zob. M. Piórek, Szkice do dziejów Dzikowca i okolic, Kolbuszowa 1995, s. 44.

³⁴ APOT, Teczka "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare", AV 1846, b.s.

³⁵ Liber memorabilium, b.s.

Król Zygmunt August jako dziecko. Drzeworyt z epoki.

UPOSAŻENIE PARAFII

Król Zygmunt August lokując Ostrowy w 1566 r. zadbał o materialne podstawy egzystencji parafii, nadając jej dwa łany ziemi³⁶. Ponadto utrzymanie proboszcza stanowiła dziesięcina pobierana z Komorowa, Ostrów i Przyłęka. Mimo wyroków sądowych nie była ona pobierana w pełnym wymiarze³⁷. W 1764 r. wartość pobieranych dziesięcin wynosiła 60 fl.³⁸ Ważną rolę w utrzymaniu parafii i proboszcza odgrywało meszne. Jego wysokość ilustruje tab. nr 2.

Tab. 2. Wysokość mesznego w latach 1566-1764

L.p.	Rok	Wieś	Wysokość
1.	1566	Ostrowy	a) 30 korców owsa b) 1/6 florena z 15 łanów chełmińskich
2.	1651	Ostrowy i Komorów	po korcu owsa i żyta z łana
3.	1764	Ostrowy i Komorów	z pól folwarczanych 12 korców owsa miary sandomierskiej z pól kmiecich - 4
4.	1764	Szydłowiec i Toporów	?

Podstawa obliczeń: APOT, „Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare”, AV 1651-1764, passim; W. Kowalski, dz. cyt., s. 285.

³⁶ APOT, Teczka "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare", Dokument króla Jana III Sobieskiego z 1689 r.; Tamże, AV 1651-1764, passim.

³⁷ Zob. tamże, AV 1651-1764, passim.

³⁸ W. Kowalski, dz. cyt., s. 270.

Grunty parafialne uprawiali chłopci. W 1727 było ich dwóch, a w 1764 r. – sześciu³⁹. Wiadomo, że np. w 1738 r. gospodarstwo plebańskie posiadało parę wołów, 2 krowy, sochę, brony, wóz bosy (bez okuć żelaznych), dwie drabiny do wożenia snopków, stół lipowy, jedną szafę i dwa stołki oraz stępę ze staporem⁴⁰.

W latach międzywojennych beneficjum parafialne oprócz budynków plebanii i organistówki obejmowało stodołę, stajnię, 4 chlewy, 1 spichlerz drewniany kryty strzechą, drewnutnię oraz murowaną piwnicę. Grunty plebańskie obejmowały przeszło 113 morgów, w tym las⁴¹.

---

³⁹ Tamże, s. 176.

⁴⁰ AKMK, AV 1738, sygn. AV 24, s. 662.

⁴¹ APOT, Akta luźne, Odpis protokołu z 1 III 1926 r., b.s.

a) Kościół parafialny

Kościół parafialny w Ostrowach wzniesiono w 1593 r. Nie wiadomo kto był jego budowniczym⁴². Świątynię konsekrował bp Tomasz Oborski, sufragan krakowski 6 IX 1634 r.⁴³ Nosiła ona tytuł Wniebowzięcia NMP, natomiast święto dedykacji świątyni obchodzono w pierwszą niedzielę po uroczystości Wszystkich Świętych⁴⁴. Usytuowanie kościoła ukazują mapy katastralne Ostrów z 1871 r.⁴⁵

Świątynię wzniesiono z drewna, nakrywając łamanym dachem, na którym umieszczono małą wieżyczkę z sygnaturką⁴⁶. Wewnątrz w kościele znajdowały się trzy ołtarze posiadające w 1651 r. ubogi wystrój⁴⁷. Wiadomo, że w 1738 r. ołtarz główny „in honorem” NMP był drewniany, częściowo złożony, częściowo malowany na czarno. Posiadał murowaną mensę, konsekrowaną⁴⁸.

Drugi pod tytułem Krzyża Pana Jezusa znajdował się w „wielkim chórze”. Był to ołtarz stary, rzeźbiony, częściowo złożony, częściowo malowany. Miał on murowaną mensę, lecz bez konsekracji⁴⁹. Trzeci z ołtarzy poświęcony był św. Stanisławowi Kostce. Był on częściowo

⁴² Tamże, Teczka "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare", AV 1764, s. 1.

⁴³ AKapMK, AV 1646, sygn. AV 7, k. 29v; zob. APOT, Teczka "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare" AV 1846, b.s.; D. Litwiński, dz. cyt., s. 10; zob. P. Nitecki, Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny, Warszawa 2000, s. 315.

⁴⁴ AKMK, AV 1738, sygn. AV 24, s. 341.

⁴⁵ Archiwum Historyczne Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej, Mapy katastralne wsi Ostrowy Tuszowskie z 1871 r., sygn. 390 i 391.

⁴⁶ AKMK, AV 1738, sygn. AV 24, s. 342.

⁴⁷ APOT, Teczka "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare", AV 1651, b.s.

⁴⁸ AKMK, sygn. AV 24, s. 342.

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Tamże; APOT, Teczka "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare", AV 1764, s. 1.

złożony, srebrzony i pokryty farbą. Posiadał on mensę drewnianą bez konsekracji⁵⁰.

Na chórze muzycznym znajdowały się sześciogłosowe organy o rzeźbionej szafie⁵¹. Świątynia posiadała 5 drzwi. Naprzeciw głównego wejścia znajdowała się dzwonnica z dwoma dzwonami⁵². Pośrodku świątyni znajdowała się chrzcielnica drewniana z wodą chrzcielnią⁵³. Kościół posiadał ceglana posadzkę⁵⁴. Do świątyni dostawało się światło przez 7 okien, z czego 4 posiadały szkło oprawione w ołów, a 3 – w drewniane ramy. Wiadomo, że w 1764 r. świątynia posiadała jeden konfesjonał⁵⁵. Wewnątrz kościoła znajdowały się ponadto stacje Drogi Krzyżowej. Drogę Krzyżową założono za zgodą ordynariusza miejsca oraz przełożonych tarnowskiego konwentu oo. bernardynów z 15 VIII 1769 r.⁵⁶

Okalający świątynię cmentarz grzebalny otoczony był drewnianym ogrodzeniem z trzema bramami. Naprzeciw ściany południowej świątyni usytuowano kostnicę (ossarium)⁵⁷. Obok kościoła znajdowała się plebania wzniesiona z drewna (w 1738 r. określono ją jako „stara”) oraz dom dla służby⁵⁸. Kolejny budynek plebanii wzniesiono w 1744 r. Składał się on z dwóch pomieszczeń. W pobliżu plebanii znajdowała się studnia⁵⁹.

Świątynia posiadała paramenty niezbędne do sprawowania kultu. Wiadomo, że w 1738 r. parafia w Ostrowach posiadała srebrną monstrancję ze złożonymi elementami, puszkę, 3 złożone naczynka na hostie dla chorych, 4 kielichy złożone z patenami oraz krzyż srebrny z relikwiami św. Kasjana. Ponadto należy wymienić cynowe naczynie na oleje święte, 6 zepsutych lichtarzy cynowych, kociołek mie-

⁵¹ Tamże, s. 2; M. Konopka, *Organy i organiści w archidiecezji sandomierskiej w XVIII w. na podstawie akt wizytacyjnych*, mps w zbiorach BKUL, Lublin 1983, s. II; M. Konopka, *Organy w archidiecezji sandomierskiej w XVIII w. (na podstawie akt wizytacyjnych)*, *Prace Specjalne AM im. S.M.*, nr 33, Gdańsk 1984, s. 66.

⁵² AKMK, AV 1738, sygn. AV 24, s. 343.

⁵³ Tamże, s. 342.

⁵⁴ APOT, Teczka "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare", AV 1764, s. 2.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Tamże, AV 1783, b.s.

⁵⁷ Tamże, AV 1651, b.s.; Tamże, AV 1764, s. 2.

⁵⁸ AKMK AV 1738, sygn. AV 24, s. 343.

⁵⁹ APOT, Teczka "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare", AV 1764, b.s.

⁶⁰ AKMK, AV 1738, sygn. AV 24, s. 658-659.

dziany w chrzcielnicy oraz mosiężną kadzielnicę. Do wyposażenia świątyni należała ponadto mosiężna lampa, miedziany kociołek na wodę święconą, para mosiężnych lichtarzy, stara lampa blaszana, 5 dzwonek oraz „żelaza” do pieczenia opłatków (1 szt.)⁶⁰.

W zakrystii znajdowały się również szaty liturgiczne, m.in. 5 ornatów białych, 4 czerwone, 2 fioletowe, 1 zielony i 3 czarne; 3 kapy oraz 12 antepediów, 9 burs, 14 palek, 9 korporatów i jeden podkorporał oraz 10 alb, 34 obrusy, 5 humerałów, 2 pasy, 2 komże i 2 komeżki⁶¹. Świątynia posiadała również księgi liturgiczne: 2 mszały, 2 mszaliki pogrzebowe, 4 agendy, antyfonarz, gradual i 2 egzemplarze Ewangelii w języku polskim⁶².

Przygotowania do budowy obecnego kościoła zaczęto w 1897 r., przeprowadzając tzw. konkurencję oraz rozpoczęto wypalanie cegły. Kontynuowano je w 1899 r. Budowę rozpoczęto 23 IV 1901 r. Prowadził ją Jan Pakulski z Radomyśla. Prace budowlane ukończono w 1902 r. Koszt prac zamknął się w kwocie 25 000 kr. austriackich. Rozpoczęto również proces wyposażania świątyni w ołtarze oraz paramenty liturgiczne⁶³. Ołtarz główny wykonał w tymże roku Paweł Sudałowski z Borowej za 1500 kr.⁶⁴ Kościół pokryto dachówką⁶⁵, ponadto mieszkańcy Komorowa zakupili ozdobny pająk⁶⁶.

W 1902 r. odbyły się uroczystości związane z konsekracją nowego kościoła. W dniach 11-18 X misje ludowe głosili oo. redemptoryści z Mościsk k. Przemyśla. 19 X bp Leon Wałęga, ordynariusz diecezji tarnowskiej konsekrował świątynię oraz celebrował sumę pontyfikalną, podczas której kazanie wygłosił dziekan kolbuszowski ks. Jan Markiewicz. Ponadto 800 osób przyjęło sakrament bierzmowania⁶⁷.

16 VI 1906 r. ustawiono nowy ołtarz boczny Najświętszego Serca Pana Jezusa. Koszt budowy ołtarza wyniósł 1325 kr. Wykonał go Franciszek Wolek, a złoceń wykonał Józef Rzeszut z Rzochowa⁶⁸. Prawdopodobnie z tego okresu pochodzi drugi ołtarz boczny.

⁶¹ Tamże, s. 659-661

⁶² Tamże, s. 662.

⁶³ Liber memorabilium, b.s.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ APOT, Akta luźne, Odpis protokołu z 1 III 1926 r., b.s.

⁶⁶ Został on odnowiony w 1979 r. Kronika b.s.

⁶⁷ Liber memorabilium, b.s.

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ Tamże.

Kościół otynkowany z zewnątrz w 1927 r. dzięki staraniom ks. Jana Greckiego⁶⁹. Do świątyni przeniesiono organy ze starego kościoła. Wyremontowano je w 1905 r. za kwotę 45 kr. i 46 hal.⁷⁰ W trzy lata później (1908 r.) wewnątrz świątyni pokrył polichromią artysta malarz Julian Kruczkowski ze Lwowa. Jednakże w tym samym roku wybuchł pożar w świątyni, który zniszczył zakrystię, a szczególnie znajdujące się w niej paramenty liturgiczne. Udało się jedynie uratować kielichy, monstrancję oraz kilka kap. Ponadto odnowiono zniszczoną polichromię kościoła⁷¹. Straty powstałe w wyniku pożaru oszacowano na 10745 kr. i 95 hal.⁷²

Kolejne straty poniosła świątynia w okresie I wojny światowej, kiedy to w wyniku walk zniszczono płot i uszkodzono zabudowania. Najboleśniejszym jednak ciosem była rekwizycja trzech dzwonów oraz piszczałek od organów przez armię austro-węgierską. Rekwizycji uległy ponadto dwa cynowe lichtarze⁷³. Władze wojskowe wypłaciły jako odszkodowanie kwotę 1152 kr. za dzwony i 456 kr. za piszczałki⁷⁴. Pieniądze te wpłacono na konto parafii w Spółce Oszczędności i Pożyczek w Ostrowach Tuszowskich (Książeczka Wkładek Oszczędności nr 244)⁷⁵. Pieniądze te utraciły swoją wartość w wyniku galopującej inflacji marki polskiej na początku lat 20. XX w. Dopiero w okresie dwudziestolecia międzywojennego (1926) zakupiono 2 dzwony w firmie braci Felczyńskich w Przemyślu. Pierwszy z nich nosił imię Jan (o wadze 200 kg) natomiast drugi: Piotr (100 kg) (za kwotę 240 dolarów amerykańskich)⁷⁶. Dopiero w 1938 r. podczas remontu organów ustawiono nowy „pryncypał” w miejsce zarekwirowanego przez wojska austriackie. Koszt remontu zamknął się w kwocie 350 zł⁷⁷.

W roku następnym (1939) wystrój świątyni wzbogacił się o nowe witraże: św. Izydora – patrona rolników oraz św. Huberta – patrona

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ Tamże.

⁷² APOT, Akta luźne, Rok 1908 (wykaz dochodów i wydatków), b.s.

⁷³ Tamże, Wykaz strat poniesionych przez kościoły i beneficja rzymsko - kat. wskutek działań wojennych w Dyecezyi Tarn., b.s.; tamże, Dokumenty rekwizycyjne, b.s.

⁷⁴ Tamże.

⁷⁵ APOT, Akta luźne, Książeczka wkładek oszczędności, s. 1-5.

⁷⁶ Tamże, Księga uchwał komitetu parafialnego w Ostrowach Tuszowskich [od] R. 1896, b.s.

⁷⁷ Liber memorabilium, b.s.

⁷⁸ Koszt obu witraży zamknął się w kwocie 1000 zł. Liber memorabilium, b.s.

myśliwych. Fundatorem jednego z witraży był kolator kościoła Jan Włodek, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Drugi z witraży zakupiły dwie parafianki⁷⁸. W latach dwudziestych świątynię pokryto blachą⁷⁹.

W okresie II wojny światowej, w związku z wysiedleniem ludności z terenu parafii Ostrowy Tuszowskie, w świątyni zaprzestano sprawowania Służby Bożej (21 III 1941 r.). Natomiast przedmioty kultu (m.in. szaty liturgiczne) umieszczono w kościele w Wadowicach Górnych. Świątynię zamknięto zgodnie z rozporządzeniem władz okupacyjnych, a na podium Wielkiego Ołtarza ówczesny proboszcz ks. D. Litwiński wypisał kredą w języku niemieckim adagium: „Boże, zachowaj tych, którzy uszanują Twoje ołtarze”⁸⁰. Według kroniki parafialnej „wielu Niemców później czytało ten napis i kościół został nietknięty”⁸¹. Według ks. D. Litwińskiego na terenie parafii Niemcy utworzyli poligon artyleryjski, a świątynia pełniła funkcję punktu orientacyjnego. Nie została jednak uszkodzona. Bolesną stratą dla parafii była utrata paramentów kościelnych złożonych w kościele parafialnym w Wadowicach Górnych. Świątynia ta została poważnie uszkodzona w czasie ofensywy sowieckiej 12 I 1945 r., a paramenty parafii w Ostrowach Tuszowskich – zrabowane. Ocalały jedynie lichtarze. Wiadomo, że szaty liturgiczne zagrabione przez kobiety służące w Armii Czerwonej zostały potraktowane przez nie jako suknie wieczorowe (sic!)⁸².

Świątyni groziło zniszczenie również po zakończeniu II wojny światowej. Według ks. D. Litwińskiego „nie było tygodnia, aby w bezpośredniej bliskości kościoła nie były staczane formalne bitwy” niepodległościowego podziemia a niekiedy band trudniących się rabunkiem z oddziałami milicji i Urzędu Bezpieczeństwa⁸³. Jedna z takich bitew miała miejsce 7 VIII 1947 r., kiedy partyzanci słynnego „Zapory” zadali straty oddziałowi sowieckiemu⁸⁴.

Kolejne zmiany wystroju świątyni nastąpiły w okresie powojennym w czasie duszpasterzowania ks. D. Litwińskiego. W latach 1952-1953 zakupiono do kościoła dwie kropielnice z czarnego marmuru, a następnie odnowiono ołtarz główny (1956). W dwa lata później (1958)

⁷⁹ APOT, Akta luźne, Odpis protokołu z 1 III 1926 r., b.s.

⁸⁰ Liber memorabilium, b.s.

⁸¹ Tamże.

⁸² Tamże.

⁸³ Tamże.

⁸⁴ Tamże.

⁸⁵ Tamże.

odrestaurowano polichromię, a także wzmocniono konstrukcję chóru muzycznego. Ponadto dawny babiniec przekształcono w kaplicę ku czci św. Antoniego. Prace te wykonali parafianie. Ponadto w 1960 r. świątynia została zelektryfikowana. W związku z uszkodzeniem ścian po wtórnie odnowiono polichromię i przemaalowano ściany w zakrystii i babiniecu⁸⁵.

W 1971 r. wykonano ołtarz „soborowy”, a także wykonano nową elewację zewnętrzną kościoła i wieży z inicjatywy ks. Władysława Urbańskiego (1971-1972) oraz chodnik procesyjny (1974). Wyremontowano również zakrystię (1976) oraz zawieszono obok ołtarza głównego gabloty na wota układane obok wizerunku Madonny z Puszczy. Odrestaurowano również figury św. Jana Kantego i św. Jana Nepomucena i wstawiono do oszklonych wnęk na frontonie kościoła⁸⁶.

Ks. W. Urbański wyposażył ponadto świątynię w dwa nowe konfesjonały (1978) oraz nowe meble do zakrystii (1979). Ponadto wnętrze kościoła wzbogaciło się o kinkiety (1979)⁸⁷. Również z inicjatywy tegoż proboszcza przebudowano prezbiterium umieszczając pod nim komorę na piec grzewczy. Prace wykonał Ludwik Dudek z Ostrów Tuszowskich oraz wyznaczeni parafianie (27 IX-27 XI 1981 r.)⁸⁸. Założono też nową instalację nagłośnieniową oraz instalację elektryczną dzwonnicy (1982). W prezbiterium położono granitową posadzkę oraz wykonano kamienny ołtarz soborowy a także ambonę wg projektu Bogny Drwalowej z Tarnowa⁸⁹. 25 IX 1983 r. ołtarz konsekrował bp Piotr Bednarczyk, wikariusz generalny diecezji tarnowskiej. Podczas obrzędów konsekuracyjnych umieścił on w ołtarzu relikwie św. Herkulana i św. Honoraty⁹⁰.

Z inicjatywy ks. Stanisława Baniaka, w 1985 r. prof. Konrad Pustelnik odnowił łaskami słynący wizerunek Najśw. Maryi Panny z Puszczy oraz ołtarz główny (I-23 V 1984). Odnowiony obraz i ołtarz poświęcił bp P. Bednarczyk 15 VIII 1984 r.⁹¹

---

⁸⁶ Tamże.

⁸⁷ Kronika, b.s.

⁸⁸ Tamże.

⁸⁹ Tamże; W Urbański, Konsekracja nowego ołtarza "twarzą do ludu" w kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia Najśw. Maryi Panny w Ostrowach Tuszowskich, mps w zbiorach APOT, s. 1.

⁹⁰ APOT, Akta luźne, Kopia dokumentu konsekuracyjnego z 25 IX 1983 r., b.s.; W. Urbański, dz. cyt., s. 2.

⁹¹ Kronika, b.s.

Ponadto w 1984 r. mieszkający w Kanadzie Jan Kędzior, rodak z Toporowa ufundował 36 dębowych ławek do świątyni⁹². Dzięki niemu prezbiterium wyposażono w nową sedillę, a ołtarze boczne w drewniane stopnie⁹³.

W latach 1994-1995 z inicjatywy ks. Józefa Żółtka wykonano nowe ogrodzenie kościoła⁹⁴, natomiast 21 II 1999 r. Rada Parafialna przyjęła projekt obecnego proboszcza, ks. Ryszarda Madeja w sprawie budowy kopca ku czci Matki Bożej oraz drózek różańcowych. Postanowiono również przywrócić cudowne źródło zasypane w czasie budowy drogi w okresie międzywojennym⁹⁵. Prace rzeźbiarskie związane z wykonaniem figur matki Bożej i legendarnego rycerza oraz płaskorzeźb tajemnic różańcowych zlecono Stanisławowi Madejowi⁹⁶. Prace rozpoczęto na wiosnę tegoż roku, a 30 IV 1999 r. odkryto źródło, które według legendy odnalazł przed wiekami rycerz⁹⁷. Źródło oraz figury poświęcił dziekan kolbuszowski ks. prałat Stanisław Wójcik 15 VIII 1999 r.

Z drewna, które pozostało po rozbiórce starego kościoła, wzniesiono w latach 1903-1904 plebanię istniejącą do dnia dzisiejszego (2002)⁹⁸. Koszt jej budowy wyniósł 10 000 kr. austriackich. W 1977 r. z inicjatywy ks. W. Urbańskiego wzniesiono wikarówkę w miejsce drewnianej organistówki⁹⁹. Budowę nowej plebani rozpoczęto 16 V 1984 r. wg projektu inż. Jerzego Lignarskiego z Rzeszowa¹⁰⁰.

b) Kościół w Reichsheim (obecnie Sarnów)

Stanowił on ośrodek duszpasterski dla wysiedlonej ludności parafii Ostrowy Tuszowskie w latach II wojny światowej. Mimo że od 1919 r. miejscowość ta podlegała jurysdykcji parafii Tuszów Narodowy, stało się tak na mocy specjalnych uprawnień nadanych ks. D. Litwińskiemu przez administratora apostolskiego diecezji tarnowskiej bpa Edwarda Komara. Funkcję świątyni parafialnej peł-

⁹² Tamże.

⁹³ Tamże.

⁹⁴ Tamże.

⁹⁵ Tamże; Liber memorabilium, b.s.

⁹⁶ Kronika, b.s.

⁹⁷ Tamże; SZA, Cudowny źródło, ZK, R 5 (1999) nr 4, s. 15.

⁹⁸ Liber memorabilium, b.s.

⁹⁹ Tamże.

¹⁰⁰ Kronika, b.s.

nił dawny zbór protestancki zbudowany w 1853 r. Został on wyposażony w ołtarze wykonane z fragmentów wyposażenia świątyni parafialnej z Ostrów Tuszowskich wzniesionej w 1593 r.¹⁰¹

Nowy kościół poświęcił uroczyście 9 VIII 1942 r. ks. Dominik Litwiński¹⁰². Według niego „niemieccy protestanci byli obecni na tej uroczystości i płakali, czując, że tu już nie wrócą. Jeden Bóg wiedział, że dzień ten będzie dniem fundacji nowej parafii nazwanej później Sarnów”¹⁰³. Ks. Litwiński duszpasterzował w tej świątyni do momentu „wyzwolenia” tych terenów spod okupacji niemieckiej przez Armię Czerwoną (pierwsze dni VIII 1944 r.)¹⁰⁴.

c) Kościół filialny pw. św. Stanisława Kostki w Przyłęku

Przygotowania do jego budowy rozpoczęto w 1986 r. 10 VIII tegoż roku zakupiono 4 tys. sztuk cegły pod budowę domu katechetycznego¹⁰⁵, a 4 XI parafia za pośrednictwem Kurii Diecezjalnej w Tarnowie skierowała wniosek o pozwolenie na budowę kaplicy kultowej wraz z salą katechetyczną w Przyłęku. Pozwolenie wojewody rzeszowskiego na inwestycję otrzymano 19 I 1987 r.¹⁰⁶ 13 V 1989 r. ks. bp Piotr Bednarczyk poświęcił i wmurował kamień węgielny pod budowę świątyni wraz z punktem katechetycznym¹⁰⁷.

Świątynię wzniesiono wg projektu inż. Michała Piechoty i inż. Jarosława Rodziewicza z Katowic, natomiast prace budowlane prowadził Roman Chodór z Przyłęka¹⁰⁸. Kaplicę wraz z punktem katechetycznym poświęcił 25 XII 1990 r. bp Piotr Bednarczyk. Ponadto erygował Drogę Krzyżową. Na polecenie tegoż Biskupa w sali katechetycznej powstała kaplica Matki Bożej¹⁰⁹. W następnych latach wyposażono świątynię w paramenty oraz położono posadzkę (1992)¹¹⁰. 22 VI 1996 r. or-

---

¹⁰¹ Liber memorabilium, b.s.; B. Wróbel, Z życia kolonii niemieckich w mieleckiem w XVIII-XX wieku, "Rocznik Mielecki" t. 3 (2000), s. 14.

¹⁰² Liber memorabilium, b.s.; B. Wróbel, dz. cyt., s. 20.

¹⁰³ Liber memorabilium, b.s.

¹⁰⁴ Tamże.

¹⁰⁵ Kronika, b.s.

¹⁰⁶ Tamże.

¹⁰⁷ APOT, Akta luźne, Kopia aktu wmurowania kamienia węgielnego pod budowę kaplicy kultowej z salą katechetyczną pod wezwaniem św. Stanisława Kostki w Przyłęku, parafia Ostrowy Tuszowskie, b.s.

¹⁰⁸ Tamże; Kronika, b.s.

¹⁰⁹ Tamże.

¹¹⁰ Tamże.

dynariusz rzeszowski bp Kazimierz Górny poświęcił nastawę ołtarzową oraz dzwon¹¹¹. Obecnie (2002) trwa rozbudowa świątyni.

d) Kaplica filialna w Szydłowcu

W związku z odległością, jaką musieli pokonywać mieszkańcy tej wioski, aby uczestniczyć w Służbie Bożej w kościele parafialnym, ordynariusz tarnowski bp Jerzy Ablewicz zezwolił na odprawianie Eucharystii w budynku byłej szkoły, która stanowiła własność sołectwa¹¹². Pierwszą mszę św. odprawiono tam w I Niedzielę Adwentu 1988 r. Wyposażanie tej prowizorycznej początkowo kaplicy trwało kilka lat. W XII 1991 r. okratowano w niej okna i drzwi oraz zamontowano tabernakulum¹¹³. Zgody na przechowywanie w niej Najświętszego Sakramentu udzielił bp tarnowski Józef Życiński 16 XI tegoż roku¹¹⁴. W cztery lata później (1996) kaplicę odnowili mieszkańcy. Nabożeństwo dziękczynne z tej okazji celebrował ks. inf. Józef Sondej¹¹⁵.

---

¹¹¹ Tamże.

¹¹² Tamże.

¹¹³ Tamże.

¹¹⁴ APOT, Akta luźne, Dekret bpa tarnowskiego Józefa Życińskiego z 16 XI 1991 r., b.s.

¹¹⁵ Kronika, b.s.

Konsekracja kościoła w rycie przedsoborowym wg ilustracji z XVIII w.

DUSZPASTERZE

Prawodawstwo kościelne mówi, że pasterzem własnym parafii jest jej proboszcz. Według postanowień soboru trydenckiego (1545-1563) proboszcz jest przede wszystkim duszpasterzem i nauczycielem prawd wiary. Powinien uczyć dzieci i starszych prawd wiary i zasad życia chrześcijańskiego. Celebracja Eucharystii, udzielanie sakramentów św. i objaśnianie ich wchodziły w zakres kapłańskich czynności proboszcza. Poznanie parafian, pomaganie im w potrzebach oraz dawanie dobrego świadectwa swoim życiem określili sobór jako zadania pasterskie każdego proboszcza. Spełnienie tych obowiązków wymagało rezydencji w parafii¹¹⁶. Polskie ustawodawstwo synodalne obowiązujące w diecezji krakowskiej podkreślało zwłaszcza poznanie parafian, uczenie prawd wiary i udzielanie sakramentów św.¹¹⁷ Zasady te obecne są w prawodawstwie kościelnym do dnia dzisiejszego. Dane proboszczów parafii Ostrowy oraz administratorów zawiera tabela nr 3.

Tab. 3. Wykaz proboszczów i administratorów parafii Ostrowy Tuszowskie

L.p.	Imię i nazwisko	Funkcja	Lata
1.	ks. Andrzej Grabowski	proboszcz	1646-ok. 1669
2.	ks. Maciej Gąskiewicz	proboszcz	1669-ok. 1673
3.	ks. Piotr Miklusiewicz	administrator	1673
4.	ks. Wojciech Starzyński	proboszcz	1673-ok. 1681
5.	ks. Kasper Cierlawic	proboszcz	1681-ok. 1685
6.	ks. Tomasz Dydawicz	proboszcz	1685-ok. 1723
7.	ks. Wojciech Górecki	proboszcz	1723-ok. 1744

¹¹⁶ Conc. Trid. de ref., sess. 23, c. 1.

¹¹⁷ Zob. J. Bendiak, Działalność duszpasterska biskupa Jana Aleksandra kardynała Lipskiego w diecezji krakowskiej w latach 1732-1746, Kraków 1997, s. 82.

8.	ks. Ludwik Sieradzki	proboszcz	1744-ok. 1758
9.	ks. Andrzej Mrozowski	proboszcz	1758-ok. 1759
10.	ks. Ignacy Ligeziński	proboszcz	1759-ok. 1794
11.	ks. Jan Ochabski	administrator	1790-1792
12.	o. Kapistran Stixo OFM Obs.	administrator	1792-1794
13.	ks. Walenty Latzko	proboszcz	1794-1809
14.	ks. Jan Korzuch [sic]	komendarz	1809-1810
15.	ks. Franciszek Przanowski	proboszcz	1810-1815
16.	ks. Jan Konopka	administrator i proboszcz	1815-1818
17.	ks. Andrzej Gallowitz	proboszcz	1819-1825
18.	ks. Michał Kallatay	administrator	1825-1827
19.	ks. Paweł Izdebski	proboszcz	1827-1828
20.	ks. Andrzej Waligórski	administrator	1828-1831
21.	ks. Michał Macko	administrator	1831
22.	ks. Piotr Pankiewicz	administrator i proboszcz	1831-1851
23.	ks. Tomasz Turza	administrator	1851
24.	ks. Wawrzyniec Kmik	proboszcz	1851-1876
25.	ks. Piotr Pradoniewicz	administrator	1876-1877
26.	ks. Jan Wciślak	proboszcz	1877-1883
27.	ks. Paweł Wołek	administrator	1883
28.	ks. Tadeusz Chwalibóg	proboszcz	1883-1895
29.	ks. Józef Łazarski	administrator	1894-1895
30.	ks. Piotr Podolski	proboszcz	1895-1905
31.	ks. Michał Januś	administrator	1905
32.	ks. Antoni Działo	proboszcz	1905-1915
33.	ks. Józef Badawski	administrator	1915-1916
34.	ks. Józef Smółka	proboszcz	1916-1923
35.	ks. Jan Jakubowski	proboszcz	1923
36.	ks. Leon Romański	proboszcz	1923-1925

37.	ks. Michał Lisowski	administrator	1925
38.	ks. Jan Grecki	proboszcz	1925-1927
39.	ks. Jan Sadkiewicz	administrator	1927-1928
40.	ks. Jan Łoniowski	proboszcz	1928-1933
41.	ks. Dominik Litwiński	administrator proboszcz	1933-1934 1934-1969
42.	ks. Władysław Urbański	proboszcz	1969-1984
43.	ks. Stanisław Baniak	proboszcz	1984-1993
44.	ks. Józef Żółtek	proboszcz	1993-1998
45.	ks. Ryszard Madej	proboszcz	1998-

Podstawa źródłowa: AKapMK, AV 1646, sygn. AV 7, k.54v; AKMK, sygn. AV 24, s. 343-344; APOT Teczka „Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare”, AV 1651-1764, passim; Liber presbyterorum, b.s.

W czynnościach duszpasterskich proboszczów wspierali wikariusze, co ilustruje tab. nr 4.

Tab. 4. Wikariusze parafii w Ostrowach Tuszowskich

L.p.	Imię i nazwisko	Lata
1.	ks. Andrzej Łuczkoński*	1891-1894
2.	ks. Jan Łętek	1915
3.	ks. Stanisław Trzewik	1975-1978
4.	ks. Józef Mrówka	1978-1980
5.	ks. Władysław Przybyś	1980-1982
6.	ks. Czesław Bachula	1982-1983
7.	ks. Stanisław Baniak	1983-1984
8.	ks. Józef Gurgul	1984-1988
9.	ks. Arkadiusz Stępień	1988-1990
10.	ks. Jacek Cierpich	1990-1992
11.	ks. Zygmunt Markowicz	1992-1995
12.	ks. Mariusz Mik	1995-1998
13.	ks. Wiesław Dudek	1998-2001
14.	ks. Jarosław Stefański	2001-

* *wikariusz ad personam*

Podstawa źródłowa: Liber presbyterorum, b.s.

INSTYTUCJE KOŚCIELNE NA TERENIE PARAFII

W czasach staropolskich w Ostrowach istniały instytucje związane z ewangeliczną misją Kościoła.

a) Szkoła parafialna

Szkolnictwo parafialne Kościoła katolickiego odegrało ogromną rolę w krzewieniu kultury i oświaty. U podstaw jego rozwoju w Kościele powszechnym leżą postanowienia soborów: lateraneńskiego III (1179) i lateraneńskiego IV z 1215 r. Sobory te polecały, aby przy kościołach utrzymywać nauczycieli gramatyki, którzy udzielaliby elementarnych wiadomości uczniom. Ci ostatni mogli kontynuować edukację w szkołach katedralnych i kolegiackich¹¹⁸.

Pierwsza wzmianka o obowiązku prowadzenia szkół parafialnych na ziemiach polskich pochodzi z 1285 r. Wtedy to synod prowincjonalny w Łęczycy zabronił przyjmowania do pracy w charakterze nauczyciela Niemców nie znających języka polskiego. Pierwsze szkoły zaczęły powstawać w miastach, a od XIV w. również na wsiach. O rozwoju szkolnictwa parafialnego w diecezji krakowskiej świadczy fakt, że ok. 1510 r. prawie 90% parafii posiadało własne szkoły. Ciąsem dla rozwoju szkolnictwa okazała się reformacja, kiedy zniszczono wiele szkół. Kolejnym etapem rozwoju jest czas tzw. reformy katolickiej po soborze trydenckim (1545-1563)¹¹⁹.

Wtedy też zapewne powstała szkoła parafialna w Ostrowach. Pierwsza wzmianka o jej istnieniu pochodzi z 1646 r.¹²⁰ Jej działalności nie przerwały siedemnastowieczne wojny, bowiem jej istnienie odnotowują akta wizytacji generalnych z lat 1676 i 1694¹²¹. Praw-

¹¹⁸ S. Zych, *Z dziejów szkoły parafialnej w Kolbuszowej w latach 1604-1772*, ZK, R. (2001) nr 4, s. 17.

¹¹⁹ Tamże.

¹²⁰ AKapMK, AV 1646, sygn. AV 7, k. 29v; A. Zapart, *Szkolnictwo parafialne w archidiecezji sandomierskiej w XVI-XVIII wieku*, mps w zbiorach BKUL, Lublin 1976, s. 54.

¹²¹ Tamże, s. 61.

dopodobnie uległa ona zniszczeniu w czasie wojny północnej w pierwszej dekadzie XVIII w., kiedy to rozpoczął się w Polsce poważny kryzys szkolnictwa¹²². Akta osiemnastowiecznych wizytacji w ogóle nie odnotowują jej istnienia¹²³.

Wiadomo, że w XVII stuleciu budynek szkolny znajdował się na wschód od świątyni¹²⁴. Akta wizytacyjne określają uczących w Ostrowach nauczycieli: *magister* (1651), *rector scholae* (1676), *bakatarz* (1694)¹²⁵. Ich uposażenie w 1696 r. stanowiła kwota 2 fl. wypłacanych raz na kwartał¹²⁶.

Polskie prawodawstwo synodalne zastrzegało, aby nauczyciele byli odpowiednio wykształceni. Na przykład list pasterski bpa krakowskiego kardynała Bernarda Maciejowskiego nakazywał, aby nauczający w szkole parafialnej posiadali magisterium lub bakalaureat sztuk wyzwolonych i odznaczeni się właściwym podejściem do powierzonych im obowiązków¹²⁷. Natomiast statuty synodalne diecezji krakowskiej z 1612 r. polecały, aby oprócz wymaganej wiedzy nauczyciele szkół parafialnych odznaczyli się nieposzlakowaną moralnością¹²⁸. Podobne wymagania nakreśliły konstytucje synodalne bpa krakowskiego Marcina Szyszkowskiego z 1621 r. Nakazywały one, aby nauczyciele byli skromni, trzeźwi i ugruntowani w wierze. Ponadto przed objęciem posady nauczycielskiej zobowiązani byli złożyć wyznanie wiary¹²⁹.

W szkole parafialnej w Ostrowach realizowano zapewne tzw. „drugi wariant” programu szkolnego przewidzianego przez bpa Piotra Tylickiego dla szkół parafialnych¹³⁰. Zakładał on dwie godziny nauki rano,

¹²² S. Zych, *Z dziejów szkoły parafialnej*, s. 17.

¹²³ A. Zapart, dz. cyt., s. 68a.

¹²⁴ Tamże, s. 101.

¹²⁵ APOT, Teczka "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare", AV 1651, b.s.; A. Zapart, dz. cyt., s. 149.

¹²⁶ Tamże, s. 133.

¹²⁷ *Constitutiones synodi dioecesis Cracoviensis celebratae anno Domini 1600, Cracoviae 1601*, s. 33.

¹²⁸ *Constitutiones synodi dioecesis Cracoviensis Cracoviae in ecclesia Collegiata Sanctorum Omnium anno Domini 1612 die 3 mensis Mai celebratae [...], Cracoviae 1612*, s. 27.

¹²⁹ *Reformationes generales ad clerum et populum dioecesis Cracoviensis pertinentes ab Illustrissimo et Reverendissimo Domino D. Martino Szyszkowski Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopo Cracoviensi duce Severiensi in synodo dioecesana sancitae et promulgatae anno 1621 die decima Februarii, Cracoviae 1621*, s. 44-45.

¹³⁰ Zob. A. Zapart, dz. cyt., s. 240.

w czasie których należało zapoznać uczniów z zasadami czytania i pisania, a także z prawdami katechizmowymi. Po południu należało nauczyć sekwencji liturgicznych oraz zasad służenia do mszy św. Po opanowaniu tego materiału przez uczniów 2 godziny należało przeznaczyć na naukę gramatyki i poezji. W godzinach popołudniowych nauczyciel powinien zaznajamiać uczniów ze słownictwem łacińsko - polskim i XV księgą listów Cyserona „Ad familiares”. Każdego dnia rano uczniowie mieli ćwiczyć znajomość j. łacińskiego, natomiast w soboty uczyć się arytmetyki i tzw. „Cisiojanusa”, czyli kalendarza świąt i uroczystości kościelnych¹³¹. Stosowanie m.in. tego programu zalecał synod diecezji krakowskiej z 1711 r., który ponadto zaznaczył, aby proboszczowie i wikariusze osobiście nauczali w każdą niedzielę katechizmu wiernych¹³².

b) Szpital ubogich

Troska o ubogich chorych i cierpiących od pierwszych wieków chrześcijaństwa należała do priorytetowych zadań Kościoła katolickiego. Realizowały ją m.in. instytucje kościelne zwane szpitalami. Były to przytułki przeznaczone dla chorych i ubogich¹³³.

Na terenie parafii Ostrowy funkcjonował szpital ubogich. Zgodnie z ustawodawstwem Kościoła powszechnego i polskiego, zarząd szpitala należał do miejscowego proboszcza¹³⁴. Pierwsza wzmianka o jego istnieniu pochodzi z 1651 r. Wtedy to w budynku szpitalnym mieszkał nauczyciel szkoły parafialnej (rector scholae)¹³⁵. W czasach staropolskich przytułek nie posiadał żadnego uposażenia, prawdopodobnie pensjonariusze utrzymywali się z ofiar parafian¹³⁶.

¹³¹ Constitutiones 1612, s. 23; A. Zapart, dz. cyt., s. 240-241.

¹³² Synodus dioeciesana ab Illustrissimo et Reverendissimo Domino D. Casimiro a Lubna Lubieński Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopo Cracoviensi, duce Severiae celebrata Cracoviae in Ecclesia archipresbyterali anno Domini 1710 die sexta mensis Octobris et aliis duobus sequentibus diebus, Cracoviae 1711, s. 5.

¹³³ S. Zych, Szpital ubogich przy kościele parafialnym w Zabierzowie w latach ok. 1619-1939, Kolbuszowa 2002, s. 45-49.

¹³⁴ W. Wójcik, Z dziejów kościelnego szpitalnictwa. Archidiakoniat sandomierski, "Ateneum Kapłańskie", t. 51 (1949), s. 269.

¹³⁵ APOT, Teczka "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare", AV 1651, b.s.; W. Kowalski, dz. cyt., s. 324. Jego fundacja nastąpiła po 1646 r. Por. Z. Guldon i W. Kowalski, Szpitale w województwie sandomierskim w drugiej połowie XVII w., "Nasza Przeszłość", t. 89 (1995), s. 127.

¹³⁶ APOT, Teczka "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare", AV 1651, b.s.; tamże, AV 1764, b.s.

Według akt wizytacyjnych z 1764 r., budynek szpitalny znajdował się od południowej strony świątyni. Był on drewniany z jedną salą, izbą i sienią¹³⁷. W 1651 r. mieszkał w nim nauczyciel szkoły parafialnej¹³⁸, a w 1748 r. trzech ubogich¹³⁹. Instytucja ta zanikła po 1764 r., ponieważ nie wymieniają jej akta wizytacji dekanalnej z 1783 r.¹⁴⁰ Kontynuacją działalności dobroczynnej szpitala był istniejący w Ostrowach Tuszowskich tzw. Fundusz Ubogich. Został on wprowadzony w każdej parafii w wyniku reform józefińskich w Galicji¹⁴¹.

c) Bractwo

W każdej epoce we wspólnocie Kościoła istniały stowarzyszenia, organizacje i ruchy wiernych świeckich. W średniowieczu oraz w czasach nowożytnych nastąpił rozkwit bractw religijnych zwanych również konfraterniami lub sodalicjami. Bractwa te stanowiły organizacje wiernych o charakterze religijnym. Były one erygowane przez kompetentną władzę kościelną i pozostawały pod jej zwierzchnictwem jako stała fundacja posiadająca osobowość prawną, własny zarząd oraz statuty regulujące jej strukturę, charakter i cele¹⁴².

W czasach staropolskich w parafii Ostrowy nie było żadnego bractwa¹⁴³. Być może wierni z tej parafii byli przyjmowani do bractw w pobliskiej Kolbuszowej, gdzie w czasach staropolskich istniało aż pięć konfraternii¹⁴⁴. Na przełomie XIX i XX w. prawdopodobnie rozpoczęło w parafii działalność Arcybractwo Najświętszego Sakramentu¹⁴⁵.

---

¹³⁷ Tamże, AV 1764, b.s.

¹³⁸ Tamże, AV 1651, b.s.

¹³⁹ Tamże, AV 1748, b.s.

¹⁴⁰ Tamże, AV 1783, b.s.

¹⁴¹ Wojnar S., Stan prawny parafii w diecezji przemyskiej za rządów biskupa Antoniego Gołaszewskiego w świetle ustaw józefiańskich, "Studia Koszalińsko-Koło-brzeskie", Nr 1 (1992), s. 146.

¹⁴² S. Zych, Bractwa religijne w parafii Kolbuszowa w czasach staropolskich, ZK, R. 7 (2000) nr 12, s. 18.

¹⁴³ Zob. G. Marciniak, Bractwa religijne w archidiakonacie sandomierskim od połowy XVI w. do rozbiorów Polski (na podstawie wizytacji kościelnych), mps w zbiorach BKUL, Lublin 1991, passim.

¹⁴⁴ S. Zych, Bractwa religijne, s. 18.

¹⁴⁵ Liber memorabilium, b.s.

KULT ŁASKAMI SŁYŃĄCEGO WIZERUNKU MADONNY Z PUSZCZY

Jak twierdzi ks. Józef Bendyk, w przedrozbiorowej diecezji krakowskiej „w każdej okolicy były ośrodki kultu maryjne czy świętych, do których przychodzili z pobliskich parafii ludzie, by się modlić”¹⁴⁶. Według niego „obrazy te uroczyście kononowano, ubierano w sukienki i obwieszano wotami. [...] Z nimi to wiązały się pielgrzymki odbywane pojedynczo lub zbiorowo”¹⁴⁷. Do takich miejsc niewątpliwie należał kościół parafialny w Ostrowach Tuszowskich.

Z początkami kultu NMP wiążą się dwie legendy spisane w latach 50. XX w. przez ks. D. Litwińskiego¹⁴⁸. Pierwsza z nich mówi o okolicznościach powstania kościoła sanktuaryjnego. Znurzonemu polowaniem rycerzowi miała objawić się Matka Boża i przekazać swą wolę: „Przyszłam tu z Włoch i tu mi postawisz kościół”¹⁴⁹. Druga dotyczy źródelka wypływającego w pobliżu świątyni. Według niej polujący w niedzielę rycerz stracił wzrok, kiedy krew zabitego jelenia oblała mu oczy. Żałując za grzech - prosił Matkę Bożą o ratunek. Usłyszał wtedy głos: „Grzeb w piasku dołek i obmyj się wodą, która wypłynie”. Po obmyciu oczu wodą rycerz odzyskał wzrok¹⁵⁰.

Łaskami słynący wizerunek Madonny z Puszczy jest kopią cudownego obrazu Matki Bożej Śnieżnej z rzymskiej bazyliki Santa Maria Maggiore. Wizerunek z Ostrów Tuszowskich powstał w 1630 r., o czym świadczy data umieszczona na obrazie¹⁵¹. Poświadczeniem wzorca jest

¹⁴⁶ J. Bendyk, dz. cyt., s. 179.

¹⁴⁷ Tamże.

¹⁴⁸ D. Litwiński, dz. cyt., s. 10-11.

¹⁴⁹ Tamże, s. 10; J. Bardan, Herb powiatu kolbuszowskiego (studium historyczno-heraldyczne), mps w zbiorach Miejskiej i Powiatowej Biblioteki Publicznej w Kolbuszowie, Kolbuszowa 2000, s. 7.

¹⁵⁰ D. Litwiński, dz. cyt., s. 11; J. Bardan, dz. cyt., s. 7.

¹⁵¹ D. Litwiński, dz. cyt., s. 12.

łaćniński napis znajdujący się u dołu obrazu: „Madonna Maior de Urbe [...] a s. Luca Evang. depicta”. Według tradycji obraz miał być darem królewskim związanym z konsekracją świątyni¹⁵².

Według Jacka Bardana „obraz jest spokojną, zrównoważoną kompozycją, przedstawiającą Najświętszą Maryję Pannę z Dzieciątkiem na lewej ręce. W symbolicznym przekazie obrazu wyróżniają się dwa elementy związane z Osobą Chrystusa: biała chusta w dłoni Matki Boskiej podtrzymującej Dzieciątko – zapowiedź Jego męki oraz księga – symbol wiedzy, Słowa i planów Bożych. Natomiast znakiem NMP jest widniejąca na jej prawym ramieniu gwiazda”¹⁵³.

Należy zaznaczyć, że zewnętrznym przejawem religii są obrzędy, duszą zaś tych obrzędów jest kult. Jest on istotnym elementem każdej religii. Postawa człowieka religijnego wyraża się w aktach wewnętrznych i zewnętrznych kultu. Uzewewnętrznianie aktów kultu wewnętrznego przez akty kultu zewnętrznego wynika z psychofizycznej konstrukcji osoby ludzkiej. Zewnętrznymi aktami kultu są min.: słowa, gesty, czynności, wznoszenie rąk, klękanie, składanie darów (wotów). Dla warsztatu historyka uchwytne są tylko te zewnętrzne akty. Badanie wewnętrznego aktu kultu wykracza poza możliwości warsztatu historycznego¹⁵⁴.

Początki kultu Madonny z Puszczy sięgają przełomu XVII i XVIII w. Wiadomo, że w 1727 i 1738 r. w świątyni znajdowało się 14 wotów wykonanych ze srebra oraz 5 sznurów koralii oraz „dętek dwie nici z mętalikiem NMP”¹⁵⁵. Rodzaje wotów ilustruje tab. nr 5.

Tab. 5. Wota kruszcowe znajdujące się na wizerunku NMP w latach 1727-1738

L.p.	Kształt	Kruszec	Wyobrażenie	Ilość
1.	Zęby na łańcuszkach	srebro	-	2
2.	Tabliczka	srebro	„różne”	5
3.	Serce	srebro?	-	4

¹⁵² J. Bardan, dz. cyt., s. 8.

¹⁵³ Tamże, zob. W. Głowa, Znaki i symbole w liturgii, Przemyśl 1995, s. 43-44.

¹⁵⁴ S. Nabywaniec i S. Zych, Dzieje kultu Matki Bożej Łaskawej w Czudcu od XVII w. do 2002 r. (w druku).

¹⁵⁵ AKMK, AV 1727, sygn. AV 22, s. 351; tamże, AV 1738, sygn. AV 24, s. 658-659.

4.	Tabliczka „duża”	srebro?	oczy „duże”	1
5.	Tabliczka „mniejsza”	srebro?	oko	1
6.	Tabliczka	srebro?	osoba	1

Podstawa źródłowa: AKMK, AV 1727, sygn. AV 22, s. 351; tamże, AV 1738, sygn. AV 24, s. 658-659.

Inwentarz sporządzony w 10 lat później (1748) podaje, że w świątyni znajdowało się 18 wotów oraz 6 nici koralii¹⁵⁶. Wiadomo, że w latach 1748-1783 złożono jako wota: czerwonego złotego oraz złoczone obrączki wykonane ze srebra¹⁵⁷. Ilość złotych i srebrnych wotów w 1785 r. przedstawia tabela nr 6.

Tab. 6 Wota kruszcowe w 1785 r.

L.p.	Rodzaj/ kształt	Ilość	Wartość
1.	Serca	5	5 fl.
2.	Tabliczki (vota quadrata)	10	8 fl.
3.	Stopy	2	1 fl.
4.	Obrączki pozłacane	2	30 krajc.
5.	Moneta	1	[1 czerwony zł]

Podstawa źródłowa: Inventarium 1785, s. 2.

Przed 1727 r. obraz NMP ozdobiono srebrnymi koronami¹⁵⁸ wysadzonymi czeskimi kamieniami. Korony były częściowo złożone¹⁵⁹. Inwentarz sporządzony przy okazji wizytacji generalnej w 1738 r. podaje, że znajdowały się one „w ołtarzu wielkim na obrazie Najświętszej Panny”¹⁶⁰. W 1785 r. oszacowano ich wartość na 10 fl.¹⁶¹ Obecność koron na wizerunku MB może świadczyć, że w drugiej poł. XVII w. lub na pocz. XVIII w. dokonano jego prywatnej koronacji. Obrzę-

¹⁵⁶ APOT, Teczka "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare", AV 1748, b. sygn., b.s.

¹⁵⁷ Tamże, AV 1783, b.s., D. Litwiński, dz. cyt., s. 13.

¹⁵⁸ AKMK, AV 1727, sygn. AV 22, s. 351.

¹⁵⁹ Inventarium 1785, s. 1.

¹⁶⁰ AKMK, AV 1738, sygn. AV 24, s. 658.

¹⁶¹ Inventarium 1785, s. 1.

dy takie miały miejsce w wielu sanktuariach maryjnych, m.in. w Borku Starym k. Rzeszowa w 1866 r.¹⁶²

Według akt wizytacyjnych z 1738 r. w świątyni znajdowało się pięć sukienek bławatnych „na NMP”¹⁶³. Inwentarz wizytacyjny spisany w dziesięć lat później (1748) wymienia tylko trzy sukienki¹⁶⁴.

Kres istnieniu kultu MB w Ostrowach Tuszowskich położyło ustawodawstwo józefińskie w 2. poł. XVIII w. Według dekretu nadwornego z 9 II 1784 r. w wielu kościołach rozwijała się ludowa pobożność stanowiąca zgorszenie dla innowierców. Według władz powodem tego zgorszenia było wieszanie na obrazach ozdób w postaci szat, złotych i srebrnych serc, nóg i rąk. Dekret zabronił tych praktyk, zakazał ponadto składania „pisemnych świadectw o prawdziwości bezpodstawnych cudów”¹⁶⁵. Władze nakazywały, aby ściągnięto te ozdoby w ciągu trzech miesięcy, czego mieli dopilnować biskupi¹⁶⁶.

W podobnym tonie zredagowano dekret nadworny z 13 XII 1784 r. Ponawiał on nakaz usunięcia zasłon z cudownych obrazów, aby w odbiorze ludu – jak wyrażono się w dekreście - nie została pomniejszona godność cudownych obrazów oraz by nie doszło do przerostu kultu obrazów nad kultem Najświętszego Sakramentu¹⁶⁷.

16 V 1794 r. na mocy rozporządzenia Gubernium we Lwowie nr 35075 kosztowności kościelne parafii w Ostrowach w tym korony i wota przejęła monarchia austriacka¹⁶⁸. Zrabowane argentaria oszacowano na kwotę 271 fl. i 18 krajc.¹⁶⁹. Świadomość tego rabunku była powszechna w świadomości kapłanów i wiernych, skoro w 1849 r. ówczesny proboszcz, ks. Piotr Pankiewicz zapisał w inwentarzu z 1785 r., w rubryce przeznaczonej na adnotację: „Na rozkaz C.K. austriacki, pozabierano drogie i kosztowne pamiątki Ojców naszych – zrabowano kościoły – Świętości znieważono – Ty o Boże stanij w obronie Twojej krzywdy. Signatum in Ostrowy 1849”¹⁷⁰.

¹⁶² B. Stopyra, Kult obrazu Matki Boskiej Boreckiej, w: Z dziejów sanktuarium w Borku Starym k. Rzeszowa, praca zbiorowa, Tyczyn 1995, s. 61.

¹⁶³ AKMK, AV 1738, sygn. AV 24, s. 661.

¹⁶⁴ APOT, Teczka "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare", AV 1748, b.s.

¹⁶⁵ S. Nabywaniec, Diecezja przemyska greckokatolicka w latach 1772-1795, "Premisla Christiana", t. 5 (1992/1993), s. 219.

¹⁶⁶ Tamże.

¹⁶⁷ Tamże.

¹⁶⁸ Inventarium 1785, s. 2 (adnotacja); D. Litwiński, dz. cyt., s. 14.

¹⁶⁹ Tamże.

¹⁷⁰ Inventarium 1785, s. 2

Jedną z przyczyn zaniku lokalnych sanktuariów na terenie Królestwa Galicji i Lodomerii były dążenia władz zaborczych do odgórnego tworzenia sanktuariów dla poszczególnych diecezji. Rezydujący w Tarnowie ks. Jan Duwal, oficjał generalny dla austriackiej części diecezji krakowskiej, w rozporządzeniu z 7 IV 1783 r. wyznaczył kościół parafialny w Kobylance koło Gorlic na główne miejsce pielgrzymkowe formującej się diecezji tarnowskiej¹⁷¹. Według ks. B. Kumora „było to miejsce pielgrzymkowe o charakterze lokalnym, położone na uboczu od głównych centrów diecezji i zapewne mniej znane ogółowi ludności”¹⁷². Należy dodać, że Ostrowy Tuszowskie pozostawały w granicach diecezji tarnowskiej w latach 1786-1805 i 1821-1992¹⁷³.

W świadomości wiernych istniało jednak nadal przekonanie o cudowności wizerunku Madonny z Puszczy, co uwidoczniło się szczególnie w 2. połowie XIX w., kiedy to 23 IX 1882 r. ówczesny proboszcz ks. Jan Wciślak stary wizerunek zastąpił wizerunkiem Matki Bożej Różańcowej. Nagłą śmierć kościelnego oraz ks. Wciślaka (6 II 1883), a także zarazę szerzącą się w parafii wierni uznali za karę Bożą. Nowy proboszcz ks. Tadeusz Chwalibóg umieścił obraz Madonny z Puszczy z powrotem w ołtarzu głównym¹⁷⁴.

Odrodzenie kultu Madonny z Puszczy nastąpiło dzięki staraniom ks. Dominika Litwińskiego, proboszcza w latach 1934-1969. Inwentarz parafialny z 1926 r. zawiera bowiem lakoniczną wzmiankę „wotów ani kosztowności nie ma”¹⁷⁵. W 1954 r. ks. Litwiński rozpoczął prowadzenie „Księgi Łask”¹⁷⁶ oraz opracował dzieje kościoła i kultu Matki Bożej¹⁷⁷. Pod koniec ubiegłego stulecia wizerunek Madonny z Puszczy stał się szczególnym symbolem terenów wchodzących w skład powiatu kolbuszowskiego, a zlokalizowanych na terenie prastarej sandomierskiej puszczy. Według historyka J. Bardana z Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej „jest to, jak się wydaje, dość powszechne odczucie, o czym świadczy fakt, że >>darem powiatu kolbuszowskiego dla Ojca Świętego<<, wybranym przez radnych po-

¹⁷¹ B. Kumor, Austriackie władze zaborcze wobec kultu Królowej Polski i pielgrzymek na Jasną Górę (1772-1809), "Studia Claromontana", t. 1 (1981), s. 83.

¹⁷² Tamże, s. 84.

¹⁷³ B. Kumor, Diecezja tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji, s. 58 i 93.

¹⁷⁴ D. Litwiński, dz. cyt., s. 15-17.

¹⁷⁵ APOT, Akta luźne, Odpis protokołu z 1 III 1926 r., b.s.

¹⁷⁶ D. Litwiński, dz. cyt., s. 18.

¹⁷⁷ Tamże, s. 9-17.

wiatowych i wręczonym 12 sierpnia 1999 r. w Sandomierzu, była właśnie kopia obrazu Madonny z Puszczy¹⁷⁸. Ponadto J. Bardan zasugerował, aby herb powiatu kolbuszowskiego opierał się na motywach ikonograficznych wizerunku NMP z Ostrów Tuszowskich: „Jeżeli inspiracji dla herbu powiatu kolbuszowskiego będziemy szukali w symbolice religijnej związanej z ośrodkami kultu z tego regionu, to najwłaściwsze będzie sięgnięcie do ikonografii słynącego łaskami obrazu Matki Bożej z Ostrów Tuszowskich. Jest w nim bowiem wyrażony – oprócz tej szczególnej czci, jaką otacza się w Polsce Matkę Boską – silny, oznaczony cechą wyłączności, związek z regionem kolbuszowskim¹⁷⁹. Autor projektu zasugerował, aby w błękitnym polu umieścić gwiazdę dwunastopromienną złotą o promieniach dłuższych i krótszych przemiennie. „Chodziło w tym o podkreślenie ideowej wymowy projektowanego herbu, gdzie pierwszeństwo przyznaje się odwołaniu do patronki regionu¹⁸⁰. Projekt ten nie został jednak zaakceptowany przez radnych powiatowych na sesji 29 VI 2000 r.¹⁸¹ Podobnie radni nie zaakceptowali projektu przedstawiającego „w polu błękitnym cis złoty o rozdwojonym pniu, z sześcioma czerwonymi owocami, nad nim gwiazda złota dwunastopromienna”. Gwiazda nawiązywała do wizerunku Madonny z Puszczy¹⁸². Herb powiatu kolbuszowskiego uchwalony przez radę 23 VIII 2002 r. posiada jednak akcenty wskazujące na wizerunek NMP z Ostrów, bowiem według ekspertów z Komisji Heraldycznej przy Ministrze Spraw Wewnętrznych „przez dalsze analogie herb może być odnoszony również do miejscowego kultu maryjnego¹⁸³”.

Niewątpliwie na ożywienie czci M.B. wpłynęło powstanie drózek różańcowych oraz figur Madonny i rycerza, a także odkrycie zasypanego w latach 30. XX w. cudownego źródła. Wszystkie te inwestycje zrealizowano z inicjatywy obecnego proboszcza ks. Ryszarda Madeja¹⁸⁴. Ponadto od 1996 sanktuarium w Ostrowach Tuszowskich stało się szczególnym miejscem modlitwy myśliwych¹⁸⁵ z kół łowiec-

¹⁷⁸ J. Bardan, dz. cyt., s. 8, przyp. 38.

¹⁷⁹ Tamże, s. 8.

¹⁸⁰ Tamże, s. 11.

¹⁸¹ B. Popek, Herb powiatu uchwalony, "Przegląd Kolbuszowski", Nr 113/ 2002, s. 7.

¹⁸² Tamże.

¹⁸³ Herb powiatu kolbuszowskiego, ZK, R. 9 (2002) nr 9, s. 1.

¹⁸⁴ Zob. Kronika, *passim*.

kich: „Knieja” z Mielca, „Darz Bór” ze Świerczowa i „Borek” z Kolbuszowej. Przybywają oni corocznie przed wizerunek Madonny z Puszczy z okazji święta swego patrona – św. Huberta, którego witraż znajduje się w prezbiterium. Dzięki łaskami słynącemu wizerunkowi Madonny z Puszczy oraz witrażowi św. Huberta „tak bliska jest świątynia [sanktuaryjna] wszystkim sympatykom przyrody, a szczególnie myśliwym”¹⁸⁶.

---

¹⁸⁵ M. Tomaszewska, Madonna z Puszczy, "Przegląd Kolbuszowski", Nr 70/1997, s. 6.

¹⁸⁶ B. Peret, Hubertus w Ostrowach Tuszowskich, ZK, R. 8 (2001) nr 10, s. 8.

Joannes Tertius Dei Gratia Rex Polonia Magna
Lithuanie Prussiae Ruffiae Imperialis Consors Imperialis
et Archiduchatus Austriae etc. etc. etc.
Tibi Petrus Thome Dydomus in Villa Nova Borussiae
Cura Parochia de Persona Sacerdotis in facienda
mandamus et coram Nobis Patris etc. etc. etc.
cum Bona etc. etc. etc.
quatuordecim mensibus etc. etc. etc.
quod et peremptorie committimus ad instaurandum
in Regalis in Villa Borussiae Sive Borussiae navigata
Lituania etc. etc. etc.
et quibus Privilegiis Originalibus etc. etc. etc.
manuteneri a dilectis etc. etc. etc.
legibus etc. etc. etc.
decernimus etc. etc. etc.
1689
1689
ASL 1689

Dokument króla Jana III Sobieskiego z 1689 r. Ze zbiorów Archiwum Parafialnego w Ostrowach Tuszowskich.

ZAKOŃCZENIE

Uposażona w 1566 r. parafia w Ostrowach Tuszowskich obejmowała początkowo rozległą połąć puszczy sandomierskiej. Z biegiem lat ukształtowało się jej obecne terytorium zajmujące obok Ostrów Przyłek, Szydłowiec i Toporów. Wraz z upływem lat wzrastała również liczba mieszkańców, kształtująca się obecnie na poziomie ok. 1800 osób. W funkcjonowaniu parafii ważne miejsce zajmowały materialne podstawy jej działalności, pochodzące w większości z fundacji króla Zygmunta Augusta.

Życie religijne wiernych koncentrowało się w drewnianej świątyni parafialnej, którą wzniesiono w 1593 r. oraz obecnej murowanej (konsekrowanej w 1902 r.), w latach II wojny światowej - w Reichsheim (Sarnów), a współcześnie również w kościele filialnym w Przyłęku i kaplicy mszalnej w Szydłowcu.

Szczególną rolę w dziejach parafii odgrywali jej pasterze własni - proboszczowie, a w przypadku jej nieobsadzenia - administratorzy. Urząd ten na przestrzeni wieków pełniło przeszło 43 kapłanów. W zadaniach duszpasterskich wspomagali ich wikariusze.

Na terenie parafii funkcjonowała również placówka oświatowa - szkoła parafialna, a także charytatywna - szpital ubogich. Wiernych świeckich skupiała prawdopodobnie jedna konfraternia.

Szczególnym rysem dziejów parafii jest kult łaskami słynącego wizerunku Madonny z Puszczy, datowany na przełom XVII i XVIII w. Ma on w ostatnich latach coraz szerszy wymiar, czego dowodem jest uznanie w opinii wiernych M.B. z Ostrów patronką terenów wchodzących w skład powiatu kolbuszowskiego.

W niniejszej publikacji przedstawiono jedynie ogólny zarys dziejów parafii i kultu Madonny z Puszczy w Ostrowach Tuszowskich. Wiele zagadnień drugorzędnych dla wiodącego tematu potraktowano ogólnikowo lub tylko zasygnalizowano ich istnienie. Mogą one stanowić odrębny problem badawczy i przedmiot osobnych opracowań. Mimo tych braków niniejsza publikacja może stanowić przyczynek do dziejów kultu Madonny z Puszczy oraz Kościoła katolickiego na terenie Kolbuszowszczyzny.

*Odcisk pieczęci gromadzkiej wsi Ostrowy i Toporów na dokumencie z 1834 r.
w zbiorach Archiwum Parafialnego w Ostrowach Tuszowskich*

WYKAZ SKRÓTÓW

- ABMK - Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne
- AKapMK - Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie
- AKMK - Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie
- APOT - Archiwum Parafialne w Ostrowach Tuszowskich
- AV 1646 - Visitatio Sandomiriensis Archidiaconatus anno Domini 1646 ex commissione R.D. Petri Gembicki episcopi Cracoviensis ducis Severiae per R.D. Gregorium Kownacki IUD custodem Tarnoviensem, Venceslaum Kostecki praepositum Opocnensem plebanum Malicensem expedita (Decanatus: Koprzywnicensis, Rudnicensis, Miechocinensis et Połanecensis), Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie, sygn. AV 7.
- AV 1651 - Odpis z akt wizytacyjnych (1651), Archiwum Parafialne w Ostrowach Tuszowskich, Teczka "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare", b. sygn.
- AV 1727 - Visitatio realis et personalis ecclesiarum parochialium, hospitalium, capellarum, altarium et confraternitatum in quatuor decanatibus archidiaconatus Sandomiriensis, videlicet: Rudnicensi, Miechocinensi, Coprivnicensi et Połanecensi existentibus, sub felicissimis auspiciis Celsissimi Principis R.D. Constantini Feliciani in Szaniawy Szaniawski episcopi Cracoviensis ducis Severiae per me Dominicum Lochman IUD canonicum cathedralem Cracoviensem, archidiaconum Sandomiriensem anno Domini 1727 diebus primis mensis Martii inchoata, tandem mense Septembri finaliter expedita, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, sygn. AV 22.
- AV 1738 - Visitatio archidiaconatus Sandomiriensis, scilicet quatuor decanatum: Coprivnicensis, Połanecensis, Rudnicensis et Miechocinensis, ex speciali comissione Eminentissimi S.R.E. Cardinalis praesbiteri R.D. Joannis Alexandri in Lipie Lipski, episcopi Cracoviensis,

- ducis Severiae per me Andream Potocki, cathedralem Chelmensensem, Sandomiriensem canonicum, praepositum Siennensem etc. inchoata anno 1737, continuata et expedita 1738, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, sygn. AV 24.
- AV 1748 - Odpis z akt wizytacyjnych (1748), Archiwum Parafialne w Ostrowach Tuszowskich, Teczka "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare", b. sygn.
- AV 1764 - Odpis z akt wizytacyjnych (1764), Archiwum Parafialne w Ostrowach Tuszowskich, Teczka "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare", b. sygn.
- AV 1783 - Odpis z akt wizytacyjnych (1783), Archiwum Parafialne w Ostrowach Tuszowskich, Teczka "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare", b. sygn.
- AV 1846 - Odpis z akt wizytacyjnych (1846), Archiwum Parafialne w Ostrowach Tuszowskich, Teczka "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare", b. sygn.
- BKUL - Biblioteka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
 fl. - floren
 hal. - halerz
- Inventarium 1785
 - Inventarium sacrorum vasorum, praetiosum et apparamentorum Ecclesiae Parochialis sub Titulo Asumptionis B. V. Mariae in pago Ostrowy, 5 VIII 1785, Archiwum Parafialne w Ostrowach Tuszowskich, b. sygn.
- kr. - korona
 krajc. - krajcar
- Liber memorabilium
 - Liber Memorabilium et Historiae E[ccle]siae ac Parochiae Ostroviensis ab anno 1839, Archiwum Parafialne w Ostrowach Tuszowskich, b. sygn.
- Liber presbyterorum
 - Liber Presbyterorum eorum qui munia Spiritualia penes Ecclesiam Parochialem Ostroviensem abibant, Archiwum Parafialne w Ostrowach Tuszowskich, b. sygn.
- ob. łac. - obrządku łacińskiego
 ZK - "Ziemia Kolbuszowska", Kolbuszowa 1994-
 zł - złoty

BIBLIOGRAFIA

I ŹRÓDŁA

A. ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Historyczne Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej

- Mapy katastralne wsi Ostrowy Tuszowskie z 1871 r., sygn. 390 i 391.

Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie

- Acta visitationis ecclesiarum archidiaconatus Sandomiriensis sub R.D. Bernardo Maciejowski episcopo Cracoviensi duce Severiensis. Exequutio visitationis pergebatur Sandomiriae die 16 Martii ad 3 Aprilis anno Domini 1604, sygn. AVCap. 23 (mikrofilm w zbiorach ABMK, sygn. 3239).

- Visitatio Sandomiriensis Archidiaconatus anno Domini 1646 ex commissione R.D. Petri Gembicki episcopi Cracoviensis ducis Severiae per R.D. Gregorium Kownacki IUD custodem Tarnoviensem, Venceslaum Kostecki praepositum Opocnensem plebanum Malicensem expedita (Decanatus: Koprzywnicensis, Rudnicensis, Miechocinensis et Połanecensis), sygn. AV 7 (mikrofilm w zbiorach ABMK, sygn. 3280).

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie

- Visitatio realis et personalis ecclesiarum parochialium, hospitalium, capellarum, altarium et confraternitatum in quatuor decanatus archidiaconatus Sandomiriensis, videlicet: Rudnicensi, Miechocinensi, Coprivnicensi et Połanecensi existentibus, sub felicissimis auspiciis Celsissimi Principis R.D. Constantini Feliciani in Szaniawy Szaniawski episcopi Cracoviensis ducis Severiae per me Dominicum Lochman IUD canonicum cathedralem Cracoviensem, archidiaconum Sandomiriensem anno Domini 1727 diebus primis mensis Martii inchoata, tandem mense Septembri finaliter expedita, sygn. AV 22, (mikrofilm w zbiorach ABMK, sygn. 3294).

- Visitatio archidiaconatus Sandomiriensis, scilicet quatuor decanatum: Coprivnicensis, Polanecensis, Rudnicensis et Miechociensis, ex speciali commissione Eminentissimi S.R.E. Cardinalis praesbiteri R.D. Joannis Alexandri in Lipie Lipski, episcopi Cracoviensis, ducis Severiae per me Andream Potocki, cathedralem Chelmensem, Sandomiriensem canonicum, praepositum Siennensem etc. inchoata anno 1737, continuata et expedita 1738, sygn. AV 24 (mikrofilm w zbiorach ABMK, sygn. 3297).

Archiwum Parafialne w Ostrowach Tuszowskich

- Akta luźne, b. sygn.
- Księga Uchwał komitetu parafialnego w Ostrowach Tuszowskich. R. 1896, b. sygn.
- Kronika, b. sygn.
- Liber Memorabilium et Historiae Ecclesiae ac Parochiae Ostroviensis ab anno 1839, b. sygn.
- Liber Presbyterorum eorum qui munia Spiritualia penes Ecclesiam Parochialem Ostroviensem abibant, b. sygn.
- Teczka "Dokumenty Kościoła Ostrowy. Stare", b. sygn.

B. ŹRÓDŁA DRUKOWANE

- "Acta Apostolicae Sedis", t. 13 (1921).
- Canones et decreta concilii Tridentini, Lipsiae 1853.
- Constitutiones synodi dioecesis Cracoviensis celebratae anno Domini 1600, Cracoviae 1601.
- Constitutiones synodi dioecesis Cracoviensis Cracoviae in ecclesia Collegiata Sanctorum Omnium anno Domini 1612 die 3 mensis Maii celebratae [...], Cracoviae 1612.
- Dekret Nuncjatury Apostolskiej w Polsce z 25 III 1992 r., "Zwiastowanie" R. 1 (1992) nr 1, s. 12-13.
- Matricularum Regni Poloniae summaria, ed. T. Wierzbowski, pars V, vol. 1: Acta cancellariorum 1548-1572, Warszawa 1919.
- Reformationes generales ad clerum et populum dioecesis Cracoviensis pertinentes ab Illustrissimo et Reverendissimo Domino D. Martino Szyszkowski Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopo Cracoviensi duce Severiensi in synodo dioecesis sancitae et promulgatae anno 1621 die decima Februarii, Cracoviae 1621.
- Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis

- dioecesis rit. lat. Premisliensis pro anno Domini 1927, Premislae 1927.
- Schematyzm Diecezji Rzeszowskiej 1993, b.m.r.
  - Sprawozdanie z czynności Rady Powiatowej kolbuszowskiej za okres czasu od 22 września 1867 do 22 września 1892 roku, Kraków 1892.
  - Synodus dioecesana ab Illustrissimo et Reverendissimo Domino D. Casimiro a Łubna Łubieński Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopo Cracoviensi, duce Severiae celebrata Cracoviae in Ecclesia archipresbyterali anno Domini 1710 die sexta mensis Octobris et aliis duobus sequentibus diebus, Cracoviae 1711.

II OPRACOWANIA

- Alabrudzińska E., Kościoły ewangelickie na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej, Toruń 1999.
- Ataman J., Zarys dziejów diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego, Przemyśl 1985.
- Bardan J., Herb powiatu kolbuszowskiego (studium historyczno - heraldyczne), mps w zbiorach Miejskiej i Powiatowej Biblioteki Publicznej w Kolbuszowej, Kolbuszowa 2000.
- Bata A. i Lawera H., Gmina Cmolas. Historia, ludzie, krajobrazy, b.m. 1999.
- Bata A. i Lawera H., Kolbuszowa i okolice, b.m. 1997.
- Bendyk J. Działalność duszpasterska biskupa Jana Aleksandra kardynała Lipskiego w diecezji krakowskiej w latach 1732-1746, Kraków 1997.
- Bukowski J., Dzieje reformacyi w Polsce od wejścia jej do Polski aż do jej upadku. Według najnowszych źródeł, t. 1. Początki i terytorialne rozprzestrzenianie się reformacyi, Kraków 1883.
- Głowa W., Znaki i symbole w liturgii, Przemyśl 1995.
- Guldon Z. i Kowalski W., Szpitale w województwie sandomierskim w drugiej połowie XVII w., "Nasza Przeszłość", t. 89 (1995), s. 81-134.
- Herb powiatu kolbuszowskiego, ZK, R. 9 (2002) nr 9, s. 1.
- Kania - Dziejic B., Rozwój osadnictwa w dorzeczu Przyrwy do końca XVIII wieku, mps w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2000.
- Konopka M., Organy i organiści w archidiakonacie sandomier-

- skim w XVIII w. na podstawie akt wizytacyjnych, mps w zbiorach BKUL, Lublin 1983.
- Konopka M., Organy w archidiecezji sandomierskiej w XVIII w. (na podstawie akt wizytacyjnych), "Prace Specjalne" nr 33, Gdańsk 1984, s. 57-69.
  - Kowalski W., Uposażenie parafii archidiecezji sandomierskiej w XV-XVIII wieku, Kielce 1998.
  - Krajewska H., Protestanci w dobie józefińskiej kolonizacji, "Rocznik Mielecki", t. 3 (2000), s. 23-30.
  - Kumor B., Archidiecezja sądecka. Opracowanie materiałów źródłowych do atlasu historycznego Kościoła w Polsce, Lublin 1964 (nadbitka z: "Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne").
  - Kumor B., Austriackie władze zaborcze wobec kultu Królowej Polski i pielgrzymek na Jasną Górę (1772-1809), "Studia Claromontana", t. 1 (1981), s. 77-97.
  - Kumor B., Diecezja tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji 1786-1985, Kraków 1985.
  - Kumor B., Diecezja tarnowska, w: *Życie religijne w Polsce pod okupacją hitlerowską 1939-1945*, red. Z. Zieliński, Warszawa 1982, s. 253-268.
  - Kumor B., *Dzieje diecezji krakowskiej do roku 1795*, t. 1, Kraków 1998; t. 4, Kraków 2002.
  - Litwiński D., *Historia kościoła i łaskami słynącego obrazu Madonny z Puszczy w Ostrowach Tuszowskich*, Rzeszów 1996.
  - Marciniak G., *Bractwa religijne w archidiecezji sandomierskiej od połowy XVI w. do rozbiorów Polski* (na podstawie wizytacji kościelnych), mps w zbiorach BKUL, Lublin 1991.
  - Mroczka W., *Najstarsze parafie na Ziemi Kolbuszowskiej*, ZK, R. 2 (1995) nr 3, s. 17.
  - Motyka A., *Redemptori Hominis. Dziesięciolecie diecezji rzeszowskiej (1992-2002)*, Rzeszów 2002.
  - Motyka A., *Sanktuaria diecezji rzeszowskiej, cz. 12: Madonno z Puszczy, módl się za nami!*, "Niedziela Południowa", R. XLIII (2000) nr 11, s. II.
  - Nabywaniec S., *Diecezja przemyska greckokatolicka w latach 1772-1795*, "Premislia Christiana", t. 5 (1992/1993), s. 9-294.
  - Nabywaniec S. i Zych S., *Dzieje kultu Matki Bożej Łaskawej w Czudcu od XVII w. do 2002 r.* (w druku).

-
- Nitecki P., Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny, Warszawa 2000.
  - Peret B., Hubertus w Ostrowach Tuszowskich, ZK, R. 8 (2001) nr 10, s. 8.
  - Piórek M., Szkice do dziejów Dzikowca i okolic, Kolbuszowa 1995.
  - Popek B., Herb powiatu uchwalony, "Przegląd Kolbuszowski", Nr 113/2002, s. 7.
  - Półciwiatek J., Kolonie józefińskie w Galicji Środkowej. Wybrane zagadnienia, "Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie", Z. 36 (1999), s. 89-108.
  - Siczek S., Początki i rozwój kościelnego sądownictwa w Polsce na podstawie foralnego oficjalatu w Sandomierzu, w: Historia et ius. Księga Pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Henryka Karbownika, red. A. Dębiński i G. Górski, Lublin 1998, s. 295-302.
  - Skowroński M., Gmina Niwiska, b.m. 2000.
  - Skowroński M., Kolbuszowa i okolice, Warszawa 1964.
  - Skowroński M., Powiat kolbuszowski, b.m. 2000.
  - Stopyra B., Kult obrazu Matki Boskiej Boreckiej, w: Z dziejów sanktuarium w Borku Starym k. Rzeszowa, praca zbiorowa, Tyczyn 1995, s. 47-86.
  - SZA, Cudowny źródło, ZK, R. 6 (1999) nr 4, s. 15-16.
  - Szypuła A., Historia nowych kościołów w diecezji przemyskiej 1966-1993, t. II, Rzeszów 1997.
  - Tomaszewska M., Madonna z Puszczy, "Przegląd Kolbuszowski", Nr 70/1997, s. 6.
  - Urbański W., Konsekracja nowego ołtarza "twarzą do ludu" w kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia Najśw. Maryi Panny w Ostrowach Tuszowskich, mps w zbiorach APOT.
  - Wojnar S., Stan prawny parafii w diecezji przemyskiej za rządów biskupa Antoniego Gołaszewskiego w świetle ustaw józefińskich, "Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie", Nr 1 (1992), s. 137-159.
  - Wójcik W., Z dziejów kościelnego szpitalnictwa. Archidiakoniat sandomierski, "Ateneum Kapłańskie", t. 51 (1949), s. 265-274.
  - Wróbel B., Z życia kolonii niemieckich w mieleckim w XVIII-XX wieku, "Rocznik Mielecki" t. 3 (2000), s. 11-21.
  - Zapart A., Szkolnictwo parafialne w archidiakonacie sandomierskim w XVI-XVIII wieku, mps w zbiorach BKUL, Lublin 1976.
  - Ziętek - Salwik A., Madonna z Puszczy, [cz. I], ZK, R. 6 (1999) nr 6, s. 16, cz. II, tamże, nr 7, s. 16-17.

- Zych S., Bractwa religijne w parafii Kolbuszowa w czasach staropolskich, ZK, R. 7 (2000) nr 12, s. 18.
- Zych S., Kiedy Kolbuszowa została siedzibą dekanatu?, "Wspólnota Serca", R. 4 (2000) nr 1, s. 11-12.
- Zych S., Szpital ubogich przy kościele parafialnym w Zabierzowie w latach ok. 1619-1939, Kolbuszowa 2000.
- Zych S., Z dziejów szkoły parafialnej w Kolbuszowej w latach 1604-1772, ZK, R. 8 (2001), nr 4, s. 17.

Spis treści

SŁOWO WSTĘPNE	3
WSTĘP	5
1.GENEZA I POCZĄTKI PARAFII	7
2.PRZYNALEŻNOŚĆ DO STRUKTUR KOŚCIELNYCH	9
3.TERYTORIUM I LUDNOŚĆ	11
4.UPOSAŻENIE PARAFII	15
5.MIEJSCA KULTU	17
a) Kościół parafialny	17
b) Kościół w Reichsheim (obecnie Sarnów)	23
c) Kościół filialny pw. św. Stanisława Kostki w Przyłęku	24
d) Kaplica filialna w Szydłowcu	25
6. DUSZPASTERZE	27
7. INSTYTUCJE KOŚCIELNE NA TERENIE PARAFII	31
a) Szkoła parafialna	31
b) Szpital ubogich	33
c) Bractwo	34
8. KULT ŁASKAMI SŁYŃĄCEGO WIZERUNKU MADONNY Z PUSZCZY	35
ZAKOŃCZENIE	43
WYKAZ SKRÓTÓW	45
BIBLIOGRAFIA	47

Książka ukazała się przy wsparciu finansowym;

FIRMY "MARWO" SP..z o.o,

Dystrybutora materiałów budowlanych
36-100 Kolbuszowa ul. Targowa 4, tel. 22-71-567

**Zakładu OBRÓBKI KAMIENIA BUDOWLANEGO
"ROGAŁA"**

36-107 Przyłęk 3a, tel. 22-78-522

Dotychczas w serii "Varia Kolbuszowskie"
ukazały się następujące publikacje:

1. Józef Sudoł, *Pieśni naszych ojców: przyśpiewki weselne z okolic Kolbuszowej*, Kolbuszowa 1993.
2. Zbigniew Libera, Adam Paluch, *Lasowiacki zielnik*, Kolbuszowa 1993.
3. Stefan Lew, *Ścieżkami Lasowiaków i Rzeszowiaków: przewodnik po kolbuszowskim skansenie*, Kolbuszowa 1994.
4. Jan Sudoł, *Moje wspomnienia z lat 1890-1945*, Kolbuszowa 1994.
5. Marian Piórek, *Szkice do dziejów Dzikowca i okolic*, Kolbuszowa 1995.
6. Jacek Stefański, *Polska 1988-1993: Kalendarium*, Kolbuszowa 1995.
7. Alicja Bober, *Tęsknotą pisane*, Kolbuszowa 1997.
8. Wojciech Mroczyński, *Lipnica: wieś królewska, lasowiacka, moja ziemia rodzinna*, Kolbuszowa 1997.
9. Zygmunt Żytkowski, *Tajne nauczanie gimnazjalno-licealne w Kolbuszowej w latach 1941-1943*, Kolbuszowa 1998.
10. Jacek Bardan, *Dawne pieczęcie i herb Kolbuszowej*, Kolbuszowa 1998.
11. Józef Sudoł, *Ku dobru i mądrości: Z dziejów Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego im. Janka Bytnara w Kolbuszowej*, Kolbuszowa 1998.
12. Józef Sudoł, *Obrzędy i zwyczaje ludowe z okolic Wilczej Woli*, Kolbuszowa 2001.
13. Sławomir Zych, *Szpital ubogich przy kościele parafialnym w Zambrowie w latach ok. 1619-1939*, Kolbuszowa 2002.

MIEJSKA I POWIATOWA BIBLIOTEKA W KOLBUSZOWEJ

zaprasza na zakupy

**do swojej Księgarni "Pegaz"
ul. Piłsudskiego 7, tel. 22-70-220, w 23.**

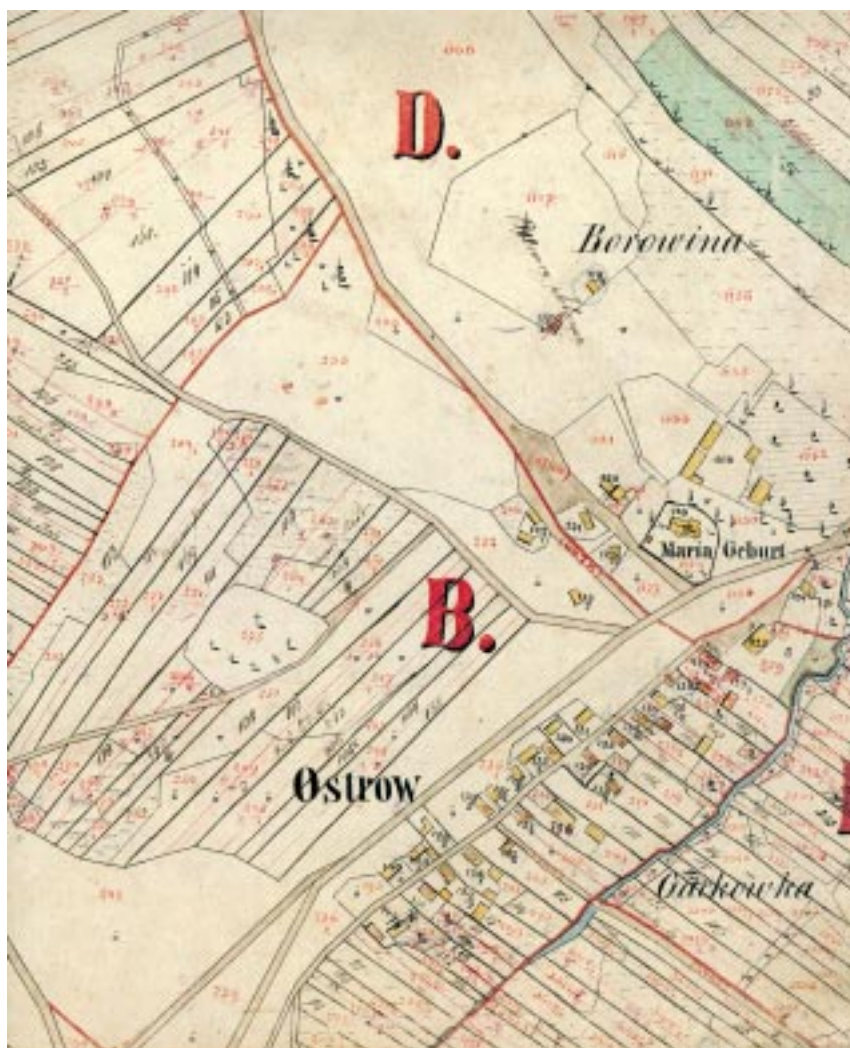
Czynna od poniedziałku do piątku
w godzinach 10³⁰ - 18⁰⁰

Tylko tu zakupisz wszystkie tytuły wydawnictw regionalnych, których wydawcą są:
Regionalne Towarzystwo Kultury
im. J. M. Gosłara oraz Miejska i Powiatowa Biblioteka
Publiczna w Kolbuszowej.

W wydawnictwach tych odnajdziesz interesujące
Cię informacje dotyczące sławnych mieszkańców,
historii, zabytków, tradycji i obrzędów.
Wzbogać swoją wiedzę o Regionie,
w którym mieszkasz!!!

*Łaskami słynący wizerunek Madonny z Puszczy.
Fotografia ze zbiorów Archiwum Parafialnego
w Ostrowach Tuszowskich*

*Usytuowanie kościoła parafialnego (wzniesionego w 1593 r.)
wg map katastralnych z 1871 r.
Ze zbiorów Archiwum Historycznego
Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej*

Kościół parafialny w Ostrowach Tuszowskich (stan obecny). Fot. Jan Cichoń

Prezbiterium z ołtarzem głównym. Fot. J. Cichoń

Ołtarze boczne. Fot. J. Cichoń

Witraże w prezbiterium

Fot. J. Cichoń

Dróżki różańcowe

Fot. J. Cichoń

*Powitanie Maryi w Kopii Jasnogórskiej Ikony
przez proboszcza ks. Ryszarda Madeja (2002 r.). Fot. J. Cichoń*

Ks. mgr lic. Sławomir Zych, kapłan diecezji rzeszowskiej, doktorant Katedry Historii Kościoła w XIX i XX w. Instytutu Historii Kościoła Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

Autor kilkudziesięciu publikacji z zakresu regionalnej historii Kościoła, drukowanych m.in. na łamach "Ziemi Kolbuszowskiej".

MAGAZYN

Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna

M007162

SYG...5320.....

02